

**ΜΙΚΡΑ ΣΥΜΒΟΛΗ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ**
ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ – ΠΡΕΒΕΖΑ¹
ΥΠΟ²
ΠΕΤΡΟΥ Α. ΦΟΥΡΙΚΗ

Β' ΠΡΕΒΕΖΑ³

Ἐκ τῶν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς συμβολῆς ταύτης ἔκτεθέντων ἐδιδάχθημεν ὅτι λήγοντος τοῦ δεκάτου αἰῶνος αἱ περὶ τῆς πολιτικῆς ἴστορίας τῆς Νικοπόλεως εἰδήσεις περατοῦνται ἀκριβῶς εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἡ πόλις αὗτη κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Σαμουὴλ (977—986)⁴. Εἰς τοὺς αὐτοὺς δ' ἀκριβῶς χρόνους διακόπτονται καὶ αἱ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτῆς ἴστορίαν ἀναφερόμεναι πληροφορίαι⁵.

Ἄν τι σύγχρονος αὗτη διακοπὴ τῶν εἰδήσεων εἴναι ἀπλῆ καὶ τυχαία σύμπτωσις ἢ σημαίνει τὸν δριστικὸν τερματισμὸν τῆς πολιτικῆς ζωῆς τῆς Νικοπόλεως, δηλαδὴ τὴν τελικὴν καταστροφὴν αὐτῆς, δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν. Ἐκεῖνο δμως, τὸ δποῖον δύναται τις μετὰ πιθανότητος ἢ μᾶλλον βεβαιότητος νὰ δεχθῇ, εἴναι ὅτι ἔκτοτε τὸ Βυζάντιον, ἵσως ἔνεκα ἀδυναμίας, δὲν φαίνεται πλέον ἐνδιαφερόμενον διὰ τὴν ἀνάκτησιν αὐτῆς.

Οὕτω δὲ μετὰ τὴν βαθμιαίαν ἔξαντλησιν καὶ τὸν ἐκακολουθήσαντα ἔξαφανισμὸν τῆς Νικοπόλεως, ὁ περὶ αὐτὴν χῶρος, ὃς ἦτο φυσικόν, ἡρημώθη τελείως, οἱ δὲ λιμένες αὐτῆς ἥχρηστεύθησαν.

Ἡ ἀνάγκη δμως τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἡπειρωτικῶν λαῶν μετὰ τῆς ἀπέναντι ἀκαρνανικῆς ἀκτῆς καὶ τὰνάπαλιν ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ δημιουργηθῇ ἐκ νέου ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἀκτῇ τῆς Ἡπείρου, κατ' ἀρχὰς μὲν σταθμός τις, δστις ἔχρησίμευεν, δπως προσωρινῶς διαμένωσιν οἱ διαπεραιού-

¹⁾ Τὸ Α' μέρος τῆς συμβολῆς ταύτης, τὸ ἀφορῶν τὴν Νικόπολιν, ἐδημοσιεύθη ἐν Ἡπειρωτικοῖς Χρονικοῖς, 3 (1928) ἀπὸ σελ. 117 κ. ἐ.

²⁾ Περὶ τῆς «θέσεως-κτίσεως-όνόματος» τῆς Πρεβέζης ἐδημοσιεύθη ὑφ' ήμῶν εἰδικὴ μελέτη ἐν Ἐπετηρίδι ἑταῖρίας βυζαντινῶν σπουδῶν, 1 (1924) ἀπὸ σελ. 274 κ. ἐ.—Διὰ τῆς παρούσης δὲ μελέτης παρέχονται οημειώματά τινα, ἄτινα ἐλπίζομεν ὅτι θὰ βοηθήσωσι τὸν μέλλοντα συστηματικῶτερον ν' ἀσχοληθῆν περὶ τὴν ἴστορίαν τῆς Πρεβέζης.

³⁾ Ἡπειρ. Χρονικ. 3 (1928) σελ. 139.

⁴⁾ Ἡπειρ. Χρονικ. ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 157.

μενοι από της ήπειρωτικής εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκαρνανικήν ἀκτήν, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ ν' ἀναπτυχθῆ ἐπὶ τοῦ χώρου ἐκείνου ἐμπορικός τις σταθμὸς (σκάλα), δστις βαθμηδὸν ἔξειλίχθη εἰς συνοικισμόν, χωρίδιον, χωρίον, κάμην καὶ κωμόπολιν.

Περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐγένετο συστηματικῶρα χρῆσις τοῦ χώρου τούτου πρὸς σχηματισμὸν μονιμωτέρου, ὡς εἰπεῖν, σταθμοῦ, ὡς καὶ περὶ τῆς βαθμιαίας ἔξειλέσεως αὐτοῦ, δὲν ἔχομεν ἀτυχῶς οὐδεμίαν πληροφορίαν. Ἀν δηλαδὴ ἡ μονιμωτέρα ἐν αὐτῷ ἐγκατάστασις ἐγένετο ἀρχομένου τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος ἥβραδύτερον δὲν δύναται νὰ ὅρισθῇ. Ἐχων δῆμως τις ὑπὸ ὅψιν ὅτι κατὰ τὸ 1292 ὑφίστατο ἐκεῖ συνοικισμός, δστις ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἥτο τότε ἀσήμαντος, ἀφ' οὗ ἡξιώθη εἰδικῆς μνείας καὶ κούρσου¹, πρὸς δὲ ὅτι ὁ φυσιολογικός, ὡς εἰπεῖν, καὶ ὑπὸ δυσμενεῖς μάλιστα περιστάσεις, ὡς ἐκεῖναι, ὑφ' ἃς διετέλει ἡ Ἡπειρος καὶ πρότερον, ἵδια δὲ ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, σχηματισμὸς συνοικισμοῦ ἐχρειάζετο ἵκανὸν χρόνον, πρέπει νὰ δεχθῇ ὅτι ὁ ἐπὶ τοῦ χώρου ἐκείνου συνοικισμὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ νεωτέραν τοῦ δεκάτου αἰῶνος².

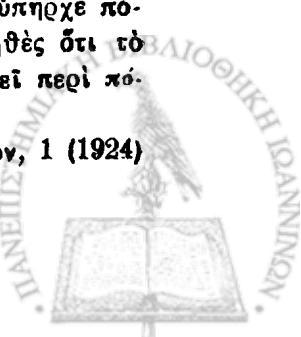
Περὶ τῆς θέσεως, ἐφ' ἣς ἐσχηματίσθη σὺν τῷ χρόνῳ ὁ συνοικισμὸς οὗτος, περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἴστορικῶς τὸ πρῶτον γνωρίζεται, καὶ τέλος περὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τῶν ὀνοματοθετῶν αὐτοῦ ἐλέχθησαν ἄλλαχοῦ ἵκανά³. Ἐνταῦθα χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῶν Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν κεφαλαιωδῶς ἀναγράφομεν τὰ ἀκόλουθα.

Θέσις. Εἰς ἀπόστασιν μιᾶς περίπου ὥρας νοτιώτερον τῶν ἐρειπίων τῆς Νικοπόλεως, ἐπὶ τῆς νοτιοανατολικῆς γωνίας τῆς μικρᾶς χερσονήσου,

¹⁾ Περὶ τῆς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους μορφῆς καὶ ἐκτάσεως τοῦ συνοικισμοῦ τούτου δὲν ἔχομεν σαφεῖς πληροφορίας. Ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου τῶν Χρονικῶν τοῦ Μορέως δὲν μανθάνομεν εἰ μὴ μόνον τὸ ὄνομα Πρέβεζα τὸ ὄποιον δικαιώς ἡδύνατό τις νὰ ἴσχυρισθῇ ὅτι ἑνταῦθα δὲν εἶναι εἰ μὴ ἀπλοῦς γεωγραφικὸς ὅρος ἀντὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πέραμα κ.τ.τ. (πρβλ. Ἐπετηρ. ἑταϊρ. βυζαντ. σπουδῶν, ὡς ἀνωτ. σ. 291). Ἐκ τῆς γαλλικῆς δημοσίευσης παραλλαγῆς, ἡτις ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ εἶναι ἐκτενεστέρα καὶ προσδιοριστικωτέρα, πληροφοριούμεθα ὅτι: αἱ ἔξήκοντα γαλέραι ἥλθον εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἀρτης καὶ ἐφθασαν αὐτὸν *port de Saint Nicolas Le Tort, à la ville cité de la Prevasse* (βλ. Buchon, Recherches historiques, τόμ. A', σ. 312, προχειρώς δὲ ἐν Ἐπετηρ. ἑταϊρ. βυζαντ. σπουδῶν, ὡς ἀνωτ., σ. 282, ὑπ. 1)· μανθάνομεν δηλαδὴ ὅτι κατὰ τὸ 1292 ἐπὶ τοῦ χώρου τοῦ φερομένου μετὰ τοῦ ὀνόματος Πρέβεζα ὑπῆρχε πόλις (*ville*), ἡς ὁ λιμὴν ὠνομάζετο Ἀγιος Νικόλαος *Le Tort*. Είναι ἀληθὲς ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο δὲν εἶναι ἀπολύτως σαφές, ἀλλ' ὅπως καὶ ἀν ἔχη μαρτυρεῖ περὶ πόλεως κειμένης ἐπὶ τοῦ χώρου τούτου.

²⁾ Π. Α. Φουρίκη, ἡ Πρέβεζα, ἐν Ἐπετηρίδι ἑταϊρ. βυζαντινῶν σπουδῶν, 1 (1924) σ. 279, 293.

³⁾ Π. Α. Φουρίκη, ἡ Πρέβεζα, ὡς ἀνωτ. σ. 275, 279, 283 κ. ἐ.

εἰς ἣν καταλήγει τὸ μεσιμβρινὸν ἄκρον τῆς Ἡπείρου, ἀκριβῶς δ' ἔναντι τοῦ ἄκρωτηρίου Ἀκτίου καὶ κατὰ τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, συνφκίσθη ἡ Πρέβεζα.

Ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης, παρὰ τὰς ἐπ' αὐτῆς τοποθετήσεις ὑπό τινων μὲν τῆς Ὄμηρικῆς κώμης Ἀκτιάδος, ὑπὸ ἄλλων δὲ τῆς ὑπὸ τοῦ Πύρρου θεμελιωθείσης Βερενίκης ἢ Βερενικίδος, φαίνεται ὅτι οὐδεμία παλαιοτέρα πόλις ἡ κώμη προϋπῆρχε¹.

Χρόνος ίδρυσεως καὶ πρώτης ιστορικῆς μνείας. Ἡ κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον, περὶ τὸν δωδέκατον αἰῶνα², συνοικισθεῖσα Πρέβεζα, ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς ιστορικῆς σκηνῆς λήγοντος τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, καὶ δὴ κατὰ τὸ ἔτος 1292, καθ' ὃ, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, ἐχρησίμευσεν ὡς ὁρμητήριον τοῦ κατὰ θάλασσαν ἐπιτεθέντος κατὰ τοῦ δεσπότου τῆς Ἡπείρου τμήματος τῆς αὐτοκρατορικῆς στρατιᾶς³.

Όνομα. Τέλος περὶ τοῦ ὀνόματος ταύτης ὑπεστηρίξαμεν ἄλλαχοῦ⁴, ὅτι τοῦτο οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰ μὴ ἡ ἀλβανικὴ λέξις *prevëzë*, ἐνάρθρως *prevëza*, ἥτις μετ' ἀφομοίωσιν τοῦ κλειστοῦ ἐ μετὰ τοῦ παρακειμένου ριζικοῦ ἀνοικτοῦ *e* ἔγινε *prevëza* καὶ δηλοῦ ὅτι καὶ τὸ πέραμα⁵. Ἐκ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος αὐτοιμάτως προκύπτει ὅτι ὀνοματοδόται εἶναι οἱ γείτονες Ἀλβανοί, ὡν ἡ πρὸς τὰ νότια τῆς Ἡπείρου κάθιδος καὶ εἰς τὴν ἀπέναντι Ἀκαρνανίαν διαπεραίωσις ἀσφαλῶς πρέπει ν' ἀναχθῇ

¹⁾ Π. Λ. Φουρίκη, ἡ Πρέβεζα, ὡς ἀνωτ. σ. 275 κ. ἐ.—Ἐκ τῶν μέχρι τοῦτο γνωστῶν οὐδὲν μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξίαν παλαιοτέρας πόλεως.

²⁾ Π. Α. Φουρίκη, ἡ Πρέβεζα, ὡς ἀνωτ. σ. 279 κ. ἐ. Προβλ. ἀνωτ. σ. 2.

³⁾ Π. Α. Φουρίκη, ἡ Πρέβεζα, ὡς ἀνωτ. σ. 281. κ. ἐ.

⁴⁾ Π. Α. Φουρίκη, ἡ Πρέβεζα, ὡς ἀνωτ. σ. 275 κ. ἐ.

⁵⁾ Προβλ. τὴν ἐμὴν πραγματείαν ἡ Πρέβεζα, ὡς ἀνωτ. σ. 283 κ. ἐ.—Ο Fr. Dölger, ἐν *Philologische Wochenschrift*, No 28 (1926) Sp. 744 κρίνων τὴν πραγματείαν τοῦ N. Βέη «Imperios und Margarona» παρενόησε τὰ ὑπὸ ἐμοῦ γραφέντα καὶ μοι παρέσχε τὴν εὐκαιρίαν διὰ μικροῦ δημοσιεύματος *Zur Etymologie von Πρέβεζα*, δημοσιεύθέντος ἐν *Philologische Wochenschrift* No 17 (1927) Sp. 509 νὰ προσθέσω ὅτι ἐν Ἀχαιΐᾳ ἀκούεται ἀκόμη καὶ σήμερον ἡ λ. πρέβεζα ἐπὶ τῆς σημασίας τῆς διόδου, τοῦ περάματος, τῆς διάβας. — Ο δὲ H. Cokolof, *Βυζαντινὰ Χρονικὰ* (Leningrad 1928) τόμ. 25, σ. 112 § 17, κρίνων τὴν περὶ Πρεβέζης μελέτην μου παραπέμπει εἰς τὸν F. N. Uspenskij, δοτις τὴν 1ην Ἀπριλίου 1926 ἔχαμεν ἀνακοίνωσιν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Πετρουπόλεως περὶ τοῦ «Πότε καὶ ὑπὸ τίνος ἐκτίσθη ἡ πόλις Πρέβεζα (μεταξὺ Ἡπείρου καὶ Ἀκαρνανίας)» ὑποστηρίξας τὴν ἐκ τοῦ σλαυϊκοῦ *perevog* (περεβός = μεταφορά) προέλευσιν· βλ. *Βυζαντινὰ Χρονικὰ* τόμ. 24 (1926) σ. 124, 5, d. Ἀτυχῶς μέχρι τῆς στιγμῆς δὲν κατώρθωσα νὰ εἴνων ἐν Ἀθήναις τὰ πρακτικὰ τῆς ὡς ἀνωτὸν Ἀκαδημίας, διὸ ἐπιφυλάσσομαι νὰ ἐπανέλθω ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου.—Ως σλαυϊκὸν νομίζει τὸ ὄνομα τῆς Πρεβέζης καὶ ὃ ἐκ Βορ. Ἡπείρου Διογένης Χαρίτων, χωρὶς διμως νὰ προσάγῃ οὐδὲν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του· προβλ. Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας, ἐν Ἀθηνᾷ τόμ. 37 (1925) σ. 243.

πέραν τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος καὶ νὰ συσχετισχῇ πρὸς τὰς ἀπὸ βορρᾶ καθόδους τῶν Σλαύων καὶ τῶν Βουλγάρων¹.

Τρόπος ἔξελιξεως. Περὶ τοῦ, ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἰδρύσεως μέχρι τῆς πρώτης ἱστορικῆς μνείας (1292), τρόπου καὶ βαθμοῦ ἔξελιξεως τοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα Πρέβεζα δημιουργηθέντος συνοικισμοῦ δὲν ἔχομεν οὐδεμίαν πληροφορίαν, ὅπως ἐπίσης οὐδὲν σαφὲς καὶ συγκεκριμένον γνωρίζομεν περὶ τῆς καταστάσεως, εἰς ἣν διετέλει κατὰ τὸν χρόνον τῆς πρώτης μνείας².

Διοικητικὴ ὑπαγωγή. Ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῆς διοικητικῆς ὑπαγωγῆς αὐτῆς ἔχομεν σαφεῖς εἰδῆσεις μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων καταλήψεως αὐτῆς. Διὸ πρὸς σχετικὴν παρακολούθησιν τῶν γεγονότων καταχωρίζομεν κατωτέρῳ σειρὰν βοηθητικῶν σημειωμάτων, ἐξ ὧν δύναται τις νὰ εἰκάσῃ τὰς ἔκαστοτε τύχας τῆς πόλεως.

Ιστορικὰ σημειώματα.

1040—1204. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω περὶ τῆς Νικοπόλεως ἔκτεθέντων ἐμάθομεν ὅτι ἀπὸ τοῦ 1040 καὶ ἔφεξῆς δὲν δύναται νὰ γίνηται λόγος περὶ τῆς Νικοπόλεως, ἀλλὰ μόνον περὶ τοῦ θέματος Νικοπόλεως³, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὅποίου φυσικῶτατα ὑπήγετο καὶ τὸ νοτιώτατον ἡπειρωτικὸν ἄκρον, ἐφ' οὗ ἔκτισθη ἡ Πρέβεζα. Φυσικὸν λοιπὸν ἥτο τὰς τύχας τοῦ ὅλου θέματος νὰ ἡκολούθει καὶ τὸ τμῆμα τοῦτο, περὶ οὗ ἀτυχῶς δὲν γίνεται ἐν τῷ μεταξὺ οὐδεὶς ἴδιαιτερος λόγος, ὅπως δὲν γίνεται καὶ περὶ ἀλλών σημαντικωτέρων τμημάτων ἡ πόλεων. Ἀλλὰ καὶ αἱ περὶ τοῦ ὅλου θέματος πληροφορίαι, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω⁴, εἶναι πτωχόταται, περιορίζομεναι εἰς τὸ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1199 καὶ 1204 διάστημα, καθ' ὃ τὸ θέμα Νικοπόλεως, δυνάμει τῆς κατὰ τὸ 1199 συναφθείσης, μεταξὺ Ἀλεξίου Γ' Κομνηνοῦ καὶ τοῦ Δουκὸς Ἐρρίκου Δανδόλου, ἐμπορικῆς συνθήκης, ἀφέθη ἐλεύθερον εἰς τὴν ἐμπορικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν Ἐνετῶν, διὰ δὲ τῆς κατὰ τὸ 1204 μεταξὺ τῶν Φράγκων, περὶ διανομῆς τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, συναφθείσης συνθήκης «τὰ Νικοπόλεως» ἔλαχον εἰς τοὺς Ἐνετούς⁵.

Δεσποτᾶτον Ἡπείρου (1204—1358). Ἀπὸ τῶν Ἐνετῶν ἀπέσπασεν αὐτὰ σχεδὸν ἀμέσως ὁ ἰδρυτὴς τοῦ δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Α' Ἀγγελος Κομνηνός⁶. Ὡστε ἀπὸ τοῦ ἕτους τῆς ἰδρύσεως τοῦ δεσποτᾶτον

¹) Ἡπειρ. Χρονικ., 3 (1928) σ. 137 κ. ἔ.

²) Ηρόδ. ἀνωτ. σ. 2, 1.

³) Ἡπειρ. Χρονικ., 3 (1928) σ. 138 κ. ἔ.

⁴) Ἡπειρ. Χρονικ., 3 (1928) σ. 140 κ. ἔ.

⁵) Ἡπειρ. Χρονικ., ὡς ἀνωτ. σ. 140, ἔνθα καὶ σχετικαὶ βιβλιογραφικαὶ σημειώσεις

⁶) Τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου ἡ δεσποτᾶτος τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἄλλως ἐλέγετο, περιε-

(1204) μέχρι τοῦ ἔτους, καθ' ὃ τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται ἡ Πρέβεζα ἐπὶ τῆς ἴστορικῆς σκηνῆς (1292), τὰ Νικοπόλεως ἀπετέλουν τμῆμα τοῦ δεσποτάτου.

"Ἄς παρακολουθήσωμεν διὰ βραχέων τὰ ἴστορικὰ γεγονότα, ἀτινα προεκάλεσαν τὴν κατὰ τῆς Πρεβέζης ἐπίθεσιν τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων, εἰς ἣν ὁφεῖλομεν καὶ τὴν πρώτην περὶ αὐτῆς ἴστορικὴν μνείαν.

Μετὰ τὸν τῷ 1271 ἐπελθόντα θάνατον τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ νέου δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, *Μιχαὴλ Β' Ἀγγέλου Κομνηνοῦ*¹, τὸ δεσποτάτον διηρεύθη, ὡς γνωστόν, εἰς τρία τμήματα, ὃν τὸ ἔν, ἀποτελούμενον ἐκ τῆς Θεσπρωτίας, Ἀκαρνανίας, Αἰτωλίας, Δολοπίας καὶ τῆς νήσου Λευκάδος, περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ ἑτέρου τῶν νήσων τοῦ *Μιχαὴλ Β'*, τοῦ *Νικηφόρου Α'* *Ἀγγέλου Κομνηνοῦ*, ὃν ἡ φιλόδοξος σύζυγος *Αννα*, ἀποτυχοῦσα εἰς τὰ περὶ συζεύξεως τῆς ὥραίας θυγατρὸς αὐτῆς Θάμαρ μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου νοῦ τοῦ αὐτοκράτορος *Ανδρονίκου Β'* Παλαιολόγου σχέδια, ἔθεσεν αὐτὸν ἀντιμέτωπον τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ *Νικηφόρος* δηλαδὴ παρακινούμενος ὑπὸ τῆς *Αννης* ἔσπευσε νὰ μετάσχῃ ἐπιχειρήσεων κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀρξαμένων ὑπὸ τοῦ νόθου ἀδελφοῦ αὐτοῦ *Ιωάννου*, εἰς ὃν εἶχε περιέλθει τὸ δεύτερον τμῆμα τοῦ δεσποτάτου, ἀποτελούμενον ἐκ τῆς Θεσσαλίας, Φθιώτιδος, Πελασγιώτιδος καὶ *Οζολικῆς Λοκρίδος*.

Κατὰ τούτων, βοηθουμένων ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας Φλωρεντίου τοῦ *Αννονικοῦ* καὶ τοῦ κόμιτος Κεφαλληνίας Ριχάρδου *Ορσίνη*, ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέστειλεν ἵσχυρὰς δυνάμεις, αἵτινες νικήσασαι τοὺς συμμάχους πλησίον τῆς Λαμίας, ἐκ τῆς Θεσσαλίας διὰ τοῦ Μετσόβου ἔφθασαν εἰς *Ιωάννινα*. Συγχρόνως δὲ ἀπέστειλε καὶ στόλον ἔξήκοντα γεννονατικῶν γαλερῶν, ὅστις εἰσέπλευσεν εἰς τὸν *Αμβρακικὸν* κόλπον καὶ κατέλαβε τὴν *Πρέβεζα*, ἣν καὶ ἐκούρσευσε διὰ τοῦ ἐπιβαίνοντος αὐτοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ.

"Ἡ κατὰ τῆς Πρεβέζης ἐπιδρομή, ἣν ἀναγράφουσι πάντα σχεδὸν τὰ *Χρονικὰ* τῆς περιόδου ἐκείνης², ἐγένετο, ὡς προείπομεν, κατὰ τὸ ἔτος

λάμβανεν, ὡς γνωστόν, τὴν *Ἡπειρον* ἀπὸ τοῦ Δυρραχίου, τὴν *Ἀκαρνανίαν*, τὴν Αἰτωλίαν μέχρι Ναυπάκτου καὶ τὴν δυτικωτέραν Θεσσαλίαν. Πρωτεύουσαν δ' εἶχε τὴν *Ἄρταν*.

¹⁾ Τὸν ἰδρυτὴν τοῦ δεσποτάτου *Μιχαὴλ Α' Ἀγγέλου Κομνηνόν*, δολοφονηθέντα ἐν Βερατίῳ κατὰ τὸ 1214, διεδέχθη ὁ ἀδελφός αὐτοῦ Θεόδωρος *Ἀγγελος*, ὅστις ἡττηθεὶς κατὰ τὴν παρὰ τὴν Κλοτινίτσαν μάχην (1230) ἥχμαλωτίσθη καὶ ἐτυφλώθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων *Ιωάννου Ασάν*. Μετὰ τὴν τύφλωσιν τοῦ Θεοδώρου ὁ νόθος νίδις τοῦ δεσπότου *Μιχαὴλ Α'*, *Κωνσταντῖνος Κομνηνός*, διεκδικήσας τὰ ἐπὶ τοῦ δεσποτάτου δικαιώματα ἐγένετο ἰδρυτὴς τοῦ νέου δεσποτάτου τῆς *Ἡπείρου* (1230—1271) μετονομασθεὶς *Μιχαὴλ Β' Ἀγγέλος Κομνηνός*.

²⁾ Π. Α. Φουρίκη, ἡ *Πρέβεζα*, ὡς ἀνωτ. σ. 282, ἔνθα καὶ πλήρης βιβλιογραφία.—Τὸ *Χρονικὸν* τοῦ Μορέως περιγράφει ταύτην ὡς *Ἄρτης*:

1292¹. Δὲν διήρκεσε δ' αὕτη εἰ μὴ δύο μόνον ἡμέρας, διότι ὁ αὐτοχρατορικὸς στρατὸς ἡναγκάσθη ν' ἀποσυρθῆ, ὁ δὲ στόλος μόλις ἀντελήφθη τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν κάθιδον τοῦ Φλωρεντίου ἀπέπλευσεν εἰς Βόνιτσαν καὶ μετ' οὐ πολὺ εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Τὸ τμῆμα τοῦτο τοῦ δεσποτάτου, μετὰ τὸν τῷ 1296 ἐπελθόντα θάνατον τοῦ δεσπότου Νικηφόρου, περιῆλθεν εἰς τὸν ἀνήλικον αὐτοῦ υἱὸν Θωμᾶν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου, ἐπιτροπευομένου ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ² Ἀννης Παλαιολογίνης Καντακουζηνῆς, ὁ ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ Θάμαρ γαμβρός, Φίλιππος ὁ Ταραντῖνος, κατέστη ἐπικίνδυνος ἀπαιτητὴς τῶν ἐπὶ τοῦ δεσποτάτου δικαιωμάτων. Δὲν παρῆλθεν δῆμος πολὺς χρόνος καὶ ἄλλος κίνδυνος δεινότερος ἥπειλησε τὸ δεσποτάτον. Οἱ αὐτοχρατορικοὶ δηλαδή, οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Ἀνδεγαυηνοὶ προφασιζόμενοι, ὅτι ὁ κατὰ τὸ 1318 δολοφονήσας τὸν δεσπότην Θωμᾶν καὶ ἀνακηρύξας ἔαυτὸν δεσπότην Ρωμανίας, Νικόλαος κόμης Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας, ἥτο παράνομος σφετεριστὴς τοῦ τίτλου καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ δεσποτάτου δικαιωμάτων, εἰσήλασαν εἰς τὸ δεσποτάτον καὶ κατέλαβον οἱ μὲν αὐτοχρατορικοὶ τὸν Αὔλῶνα, τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν Ἀρταν, οἱ δὲ Σέρβοι τὸ Δυρράχιον. Μετὰ πολλῆς δὲ δυσκολίας κατώρθωσε ν' ἀναχαιτίσῃ τούτους Φίλιππος ὁ Ταραντῖνος, ὅστις καὶ ἀφῆρε τὸ Δυρράχιον ἀπὸ τῶν Σέρβων.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Νικόλαος παρασκευάσας στρατὸν ἡτοιμάζετο νὰ προβῇ εἰς ἀνάκτησιν τῶν Ἰωαννίνων εὑρέθη ἀντιμέτωπος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ συζευχθεὶς Παλαιολογῖνάν τινα ἔκχρυψεν ἔαυτὸν δεσπότην Ἡπείρου. Κατὰ δὲ τὴν τῷ 1323 μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν γενομένην σύγκρουσιν ἔφονεύθη ὁ Νικόλαος καὶ ὁ Ἰωάννης ἔμεινε μόνος δεσπότης Ἡπείρου μετονομασθεὶς Ἰωάννης Ἀγγελος Κομηνὸς (1323—1335). Ἐπὶ τούτου ὁ αὐτοχράτωρ Ἀνδρόνικος Γ' προήλασε μέχρι Δυρραχίου καὶ κατῆλθεν εἰς τὰς χώρας τοῦ δεσποτάτου γενόμενος κύριος τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Ἀρτας, τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς Αιτωλίας (1335).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου, δηλητηριασθέντος ὑπὸ τῆς συζύγου

¹Ἐκείνη ἡ ὑποδρομίῃ, τὸ κοῦροον δπου ἐγίνη,
οὐδὲν ἐπολυεπέρασεν μόνον καὶ δύο ἡμέρας.
εὐτὺς μαντάτα ἡφεραν ἐτότε τοῦ Δεσπότου
τὸ πῶς ἐκαταλάβασιν εἰς τὸν κόρφον τῆς Ἀρτας,
κάτεργα ἐξῆντα ἥλθασιν, τὰ δνι τῶν Γενονβήσων
ἢ τὴν Πρέβεζαν ἀπόξεψαν κονδεσένοντα χωρία,
καὶ ὕρμησαν καὶ ἐρχονταν δλόρθα εἰς τὴν Ἀρταν.

Προβλ. Τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως (ἐκδ. J. Schmitt), Ρ στ. 9103 κ. ἑξ.

²) Π. Λ. Φουρίκη, Ἡ Πρέβεζα, ως ἀνωτ., σ. 282.

αὐτοῦ "Αννης Παλαιολογίνης, ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Νικηφόρος Β'* (1335—1356), ἵνα ἀνακτήσῃ τὰς χώρας, ὃν ἦτο κύριος ὁ πατὴρ αὐτοῦ, προσέφυγεν εἰς τὴν προστασίαν τῆς Αἰκατερίνης de Valois, χήρας Φιλίππου τοῦ Ταραντίνου, διὰ τῆς συνδρομῆς τῆς ὁπίας καὶ ἐπέτυχεν ἐν μέρει τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ κατὰ τὸ 1338.

"Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως εἶχεν ἀναλάβει τὴν διοίκησιν τῶν τῆς Σερβίας ὁ ἴσχυρὸς ἥγεμὸν Στέφανος Δουσάν (1331—1355), δστις κατώρθωσε νὰ προελάσῃ μέχρι Θράκης, Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας, ἀναγορευθεὶς τῷ 1349 τσάρος τῶν Σέρβων καὶ Γραικῶν, δεσπότης τῆς "Αρτης καὶ κόμις τῆς Βλαχίας. Τὸ ἐπόμενον ὅμως ἔτος (1350) ὁ αὐτοκράτωρ *Ιωάννης Καντακουζηνὸς* ἐπιτεθεὶς μεθ' ὁρμῆς κατὰ τοῦ Δουσάν ἡνάγκασε τοῦτον νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ ἀποσυρθῇ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἃς πρὸ μικροῦ εἶχε καταλάβει.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δουσάν (1355) καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ αὐτοκράτορος *Ιωάννου Καντακουζηνοῦ* (1355) ἐπῆλθε μεγάλη ἀναρχία εἰς τὸ Σερβικὸν κράτος καὶ σύγχυσις εἰς τὸ κράτος τοῦ Βυζαντίου. Τῆς εὐκαιρίας δὲ ταύτης ἐπιληφθεὶς ὁ *Νικηφόρος Β'* ἐπεχείρησε, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, τὴν ἀνάκτησιν τῆς πατρώας κληρονομίας καὶ τὴν ἐπανίδρυσιν τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου (1356). Ἀτυχῶς ὅμως ἄστοχος ἐνέργεια αὐτοῦ¹⁾ ἔγινεν ἀφορμὴ δυσαρεσκείας καὶ ἐπαναστάσεως τῶν Ἀλβανῶν, ἃς συνέπεια ἦτο ἡ περὶ τὴν πόλιν Ἀχελῶου, μεταξὺ Ἀγγελοκάστρου καὶ Αἴτωλικοῦ, μάχη (1358), ἐν ᾧ ἐφονεύθη ὁ *Νικηφόρος Β'*.

'Αλβανὸι δεσπόται Ἡπείρου (1358—1418). Τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου τῶν δεσποτῶν τῆς Ἡπείρου ἐπηκολούθησεν ἡ ὁριστικὴ διάλυσις τοῦ δεσποτάτου καὶ ἡ ὑπαγωγὴ τῶν χωρῶν αὐτοῦ εἰς τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Ἀλβανούς. Τῶν τελευταίων ἥγεῖτο ὁ Κάρολος Θόπιας ἢ Τόπιας, δστις ἐπωνομάσθη βασιλεὺς τῆς Ἀλβανίας, καὶ οἱ φύλαρχοι Γκίνος Σπάτας Μπούας καὶ Πέτρος Λιόσας, οἵτινες ἐγένοντο κύριοι, ὁ μὲν πρῶτος τῶν Αἴτωλικῶν χωρῶν, ἀπὸ τοῦ Ἀετοῦ (*Ἀχελώου*) μέχρι τοῦ Ἀγγελοκάστρου καὶ ἐπέκεινα, ὁ δὲ δεύτερος τῶν βορείων τοῦ Ἀμβρακικοῦ μετὰ τῆς "Αρτης καὶ τῶν Ρωγῶν καταστήσας ἔδραν αὐτοῦ τὴν "Αρταν.

Οὗτοι μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ δεσποτάτου φύλαρχοι Ἀλβανοὶ ἐγκατε-

¹⁾ Ο *Νικηφόρος Β'* ποθῶν νὰ ἐπισύρῃ τὴν συμπάθειαν τῶν Σέρβων ἀπεμάκρυνε τὴν ἑλληνίδα σύζυγον, Μαρίαν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος *Ιωάννου Καντακουζηνοῦ*, ὃπως συζευχθῆ μετὰ τῆς γυναικαδέλφης τοῦ θανόντος τσάρου τῶν Σέρβων Συμεών. Ἡ ἐνέργεια ὅμως αὕτη δυσηρέστησε οφόδρα τοὺς Ἀλβανούς καὶ ίδιᾳ τοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὸν οἶκον τῶν Καντακουζηνῶν καὶ προήγαγεν αὐτοὺς εἰς ἐπανάστασιν, ἃς ἀποτέλεσμα ἡ πτῶσις καὶ ὁ θάνατος τοῦ *Νικηφόρου*.—Βλ. Ι. Καντακουζηνοῦ, *Ιστοριῶν* 3, 317. 318. 319, ἔκδ. Βόννης.

στάθησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἡπείρου καταλύσαντες τὴν ἐν αὐτῇ Ἀνδηγαυϊκὴν ἀρχὴν καὶ ἵσχυρῶς ἀνταγωνιζόμενοι ὅτε μὲν κατὰ τῶν Σέρβων, ὅτε δὲ κατὰ τῶν Ἰταλῶν χωροδεσποτῶν, ὅτε δὲ διμος καὶ κατ' ἄλλήλων.

Τὸν Πέτρον Λιόσαν, θανόντα κατὰ τὸν τῷ 1374 ἐνσκῆψαντα ἐν Ἀρτῃ λοιμόν, διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Λιόσας, ὃν μετ' ὅλιγον ἔξεβαλε τῆς Ἀρτης ὁ ἔτερος τῶν φυλάρχων, ὁ δραστήριος καὶ κατὰ πάντα λαμπρὸς Γκῖνος Σπάτας Μπούας, ὃστις μετ' οὐ πολὺ ἀφῆρεσε καὶ τὴν Ναύπακτον ἀπὸ τῶν Ἀνδηγαυῶν.

Τὸν Γκῖνον Σπάταν Μπούαν ἀποθανόντα τὸν Ὁκτώβριον τοῦ 1400 διεδέχθη εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ ἀνήκοντος εἰς αὐτὸν τμῆματος ὁ Μαυρίσκος Μπούας Σγουρός, ὃστις μετὰ ὀκτὼ ἔτη (1408) ἀπὸ τῆς Ἀρτης ὁρμώμενος κατώρθωσε νὰ γίνῃ κύριος τῶν Ἰωαννίνων καὶ μετ' αὐτῶν ὅλης τῆς παλαιᾶς Ἡπείρου. Ἡ ἀλβανικὴ διμος αὗτη κυριαρχία δὲν διήρκεσεν εἰ μὴ μόνον δέκα ἔτη, διότι ὁ ἐκ τοῦ λαμπροῦ οἴκου τῶν Tocchi τῆς Νεαπόλεως Κάρολος Α' Τόκκος, δοὺξ τῆς Λευκάδος καὶ παλατῖνος κόμης Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, διεκδικῶν τὴν κυριαρχίαν τῶν ὑπὸ τοῦ Φλωρεντίνου Ἡσαῦ Βονούδελμότη¹ κατεχομένων Ἰωαννίνων, ὡς ἀνεψιὸς καὶ μόνος κληρονόμος τούτου, ἀποθανόντος τῷ 1408 ἄπαιδος, κατώρθωσε μετὰ δεκαετεῖς προσπαθείας νὰ νικήσῃ ἐν μάχῃ (1418) καὶ φονεύσῃ τὸν Μαυρίκιον Μπούαν.

Οἱ Τόκκοι εἰν Ἡπείρῳ (1418—1430). Ο Κάρολος γενόμενος μετ' ὅλιγον κύριος οὐ μόνον τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Ἀρτης καὶ τῆς λοιπῆς Ἡπείρου, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀκαρνανίας καὶ Αίτωλίας, ἔλαβε τὴν προσηγορίαν τοῦ δεσπότου τῶν Ρωμαίων, ἥν καὶ διετήρησε μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1429, ὅτε καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἰωαννίνοις².

Τοῦτον διεδέχθη ἐν τῇ δεσποτείᾳ ὁ υἱὸς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, Λεονάρδου τοῦ Β', Κάρολος ὁ Β' Τόκκος, ὃστις τὴν μὲν Λευκάδα καὶ Βόνιτσαν παρεχώρησεν εἰς τὴν χήραν τοῦ Καρόλου Α', τὴν ἐκ Φλωρεντίας Φραγκίσκαν, τὴν δὲ ἐντὸς τοῦ Ἀχελφού χώραν τῆς Ἀκαρνανίας εἰς τοὺς νόθους υἱοὺς τοῦ Καρόλου Α'³.

¹⁾ Ο Φλωρεντίνος οὗτος εὐπατρίδης συζευχθεὶς μετὰ τῆς χήρας τοῦ Σέρβου τυράννου τῶν Ἰωαννίνων Πρελιούμποδιτς ἐγένετο, ὡς γνωστόν, κυρίαρχος τῶν Ἰωαννίνων (1386—1408) τοῦτον ἀποθανόντα ἄπαιδα διεδέχθη ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Κάρολος Α' Τόκκος.

²⁾ Ο Κάρολος Α' γενόμενος κύριος καὶ τῶν ἐν Ἡπείρῳ κτήσεων διέτριβεν ὅτε μὲν ἐν Κεφαλληνίᾳ, ὅτε δὲ ἐν Λευκάδῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀρτῃ καὶ Ἰωαννίνοις, ἔνθα καὶ ἀπέθανε.

³⁾ Ο Κάρολος Α' ἀφῆσε πέντε νόθους υἱούς, τὸν Μέμνονα, τὸν Ἡρακλέα, τὸν Τύρ-

Μικρὸν ὅμως μετὰ ταῦτα ἀνεφύησαν διχόνοιαι μεταξὺ τοῦ Καρόλου Β' καὶ τῶν νόθων υἱῶν τοῦ Καρόλου Α', πρὸς ἔξομάλυνσιν τῶν ὅποιων ἔζητήθη ἢ διαιτησία τοῦ τότε δεσπότου Πελοποννήσου Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ὃστις ἀπέστειλε τὸν ἴστορικὸν Φραντζῆν ὡς διαιτητήν. Ἀποτυχούσης ὅμως τῆς ἀποστολῆς ταύτης τοῦ Φραντζῆ, διέτι οὗτος ἥχμαλωτίσθη τὸν Μάρτιον τοῦ 1430 παρὰ τὴν Λευκάδα ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς δουκίσσης Φραγκίσκης διατελούντων Καταλάνων¹, οἵ νόθοι υἱοὶ τοῦ Καρόλου Α' ἀπέστειλαν ἐνα ἐξ αὐτῶν, τὸν Μέμνονα, πρὸς τὸν σουλτάνον Μουράτ Β' καὶ ἔζητησαν τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ πρὸς ἐγκατάστασιν ἐν τῇ πιτρῷα κληρονομίᾳ.

Oι Τοῦρκοι (1430—1684). Ὁ Μουράτ δραξάμενος τῆς εὐκαιρίας, ἀπέστειλεν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης (29 Μαρτίου 1430) τὸν στρατηγὸν Σιγάνην κατὰ τοῦ Καρόλου, ὃν καὶ ἐποιεῖρκησεν ἐν Ἰωαννίνοις. Ὁ Κάρολος Β' Τόκκος ἦναγκάσθη νὰ παραδώσῃ διὰ συνθήκης τὴν 9 Οκτωβρίου 1430 εἰς τοὺς Τούρκους τὰ Ἰωάννινα καὶ ν' ἀποχωρήσῃ εἰς "Ἄρταν γενόμενος ὑποτελῆς τῶν Τούρκων. Οὗτοι δὲ τέλοις ἐπωφελούμενοι τοῦ θανάτου τοῦ Καρόλου Β', ἐπισυμβάντος τὸν Οκτώβριον τοῦ 1448, κατώρθωσαν νὰ καταλάβωσι τὴν "Ἄρταν τὸν Μάρτιον τοῦ 1449 καὶ γίνωσιν οὕτω κύριοι ὅλου τοῦ δεσποτάτου.

"Ἡ ἴστορικὴ αὕτη ἀνασκόπησις ἡτο, νομίζομεν, ἀναγκαία, διότι οὕτω δύναται τις νὰ ἔχῃ συντομωτάτην εἰκόνα τῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην Ἡπειρωτικῶν πραγμάτων, ἂμα δὲ καὶ τὴν εὐκαιρίαν νὰ κρίνῃ περὶ τῶν τυχῶν τῆς Πρεβέζης, αἴτινες, ὡς καὶ ἄλλασχοῦ εἴπομεν, δὲν θὰ ἡσαν διάφοροι τῶν τυχῶν τῆς περιοχῆς, ἐν τῇ αὕτη ἔκτιτο.

Είναι περίεργον ὅτι ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ Μορέως καὶ τοῖς συγχρόνοις ἔκαίνῳ Χρονικοῖς μνείας τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ταύτης μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ὀλοσχεροῦς καταλήψεως τῆς Ἡπείρου οὐδαμοῦ, ἐξ ὅσων ἡμῖν γνωστόν, ἀναφέρεται τὸ ὄνομα αὐτῆς. "Ἐτι δὲ περιεργότερον είναι ὅτι καὶ ὁ κατὰ τὰ 1435/6 ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἡπείρον Κυριακὸς ὁ ἐξ Ἀγκῶνος² οὐδεμίαν μνείαν ποιεῖται τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως, μολονότι διῆλθε πρὸ αὐτῆς καὶ διὰ τοῦ Ἀράχθου ἔφθασε μέχρι τῆς "Ἀρτῆς³, ἐν τῇ διέμενεν ὁ Κάρολος Β' Τόκκος, ὡς ἡγεμὼν ὑποτελῆς ἡδη τῶν

νον (βλ. Χαλκοκονδύλην, Ε', 237, ἐκδ. Βόνης), τὸν Ὁρλάνδον, ὃστις ἐγένετο δεσπότης τῆς ἐν Ἡπείρῳ Ρινιάσης, καὶ πέμπτον τινά, οὐ δὲν διεσώθη τὸ ὄνομα.

¹⁾ Φραντζῆ, Ἰστοριῶν, Β', 9, ἐκδ. Βόνης.

²⁾ Περὶ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης τοῦ Κυριακοῦ βλ. Ἡπειρ. Χρονικ. Ἑτ. 1 (1925) σ. 110 κ. ἐξ.

³⁾ Ὁ Κυριακὸς τὴν "Ἄρταν πλημμελῶς ὄνομάζει *Acarnaniam urbem* καὶ *Arachtheam civitatem*, ἐν φόρθῳ θὰ ἔτοι νὰ φνόμαζεν αὐτὴν *Ambraciam* ('Αμβρακίαν).

Τούρκων, δυνάμει τῆς συνθήκης τῶν Ἰωαννίνων (1430). Ἐν ᾧ δέ, ὡς ἐν τοῖς περὶ Νικοπόλεως εἰδομεν, λέγει ὅτι ἐπεσκέφθη τὰ ἔρείπια τῆς Νικοπόλεως¹, δὲν διμιλεῖ ποσῶς περὶ τοῦ εἰς μικρὰν ἀπὸ τούτων ἀπόστασιν ἀπὸ πολλοῦ ὑπάρχοντος νεωτέρου συνοικισμοῦ², πρὸ τοῦ ὄποιου, εἴτε ἔνεκα ἐναντίου ἀνέμου εἴτε διότι ἡ πείγετο, ὅπως ταχύτερον φθάσῃ εἰς τὴν Ἀρταν, φαίνεται ὅτι παρῆλθεν ἀπλῶς καὶ μακρόθεν εἶδε τὸ μέγα δάσος, τὸ ὄποιον καλεῖ Δωδωναῖον, ὡς καὶ τὴν παρὰ τὴν Νικόπολιν περιφανῆ πόλιν³, ἣς ἀποσιωπᾶ τὸ ὄνομα.

Μολονότι δὲ κατὰ τὴν ἔξι Ἑλλάδος ἐπιστροφήν, καθ' ἥν διὰ δευτέραν φορὰν ἐπεσκέφθη τὴν Ἀρταν καὶ ἐπὶ μακρὸν διέμεινεν ἐν αὐτῇ, ἀναφέρει ὅτι μετέβη μετὰ τοῦ Καρόλου Β' Τόκκου καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ πρὸ τοῦ λυκαυγοῦς τῆς 8ης Σεπτεμβρίου 1436 προσωριμίσθη εἰς τὰς Ἀκτιακὰς ἀκτὰς τῆς Νικοπόλεως καὶ πηδήσας εἰς τὸ ἔδαφος τοῦ Δωδωναίου δάσους (sic) μετέσχε κυνηγεσίου γενομένου εἰς τὰ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ἀκτῶν ἐκτεινόμενα δάση⁴, δὲν ἀναφέρει οὐδὲν περὶ τῆς Πρεβέζης, ἣς ἀποσιωπᾶ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα

Τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἔρμηνευθῇ ἄλλως εἰ μὴ ὅτι ὁ ἀμελής τὴν ἔκφρασιν⁵ καὶ ἀρχαιόπληκτος περιηγητής, ὅστις ἀποσιωπᾶ τὸ ὄνομα καὶ αὐτῆς τῆς ἀπὸ πολλοῦ ἀκμαζούσης Ἀρτης, ἀποκαλῶν αὐτὴν *urbem Acarnaniam* καὶ *Arachtheam civitatem*⁶, θηρεύων πανταχοῦ ἀρχαίων πόλεων δόνόματα, ἀσφαλῶς διὰ τοῦ «ubi insignam prope Nicopolim civitatem... vidimus», δὲν νοεῖ ἄλλο εἰ μὴ τὴν Πρέβεζαν, ἣς κατὰ τὸ σύστημα αὐτοῦ ἀποσιωπᾶ τὸ ὄνομα⁷.

διότι οὕτω ἐκαλεῖτο ἡ κατὰ τὴν θέσιν ταύτην κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ὑπάρχουσα πόλις.

¹⁾ Ἡπειρ. Χρονικ., 3 (1928) σ. 141.

²⁾ Τὸν δόρον ουνοικισμὸς μεταχειριζόμεθα προκειμένου περὶ τῆς Πρεβέζης, διότι μέχρι τοῦδε δὲν ἔχομεν σαφῆ πληροφορίαν περὶ τῆς μορφῆς αὐτῆς, ἀν δηλαδὴ ἡτο χωρίον· ἡ πόλις. Προβλ. ἀνωτ. σ. 2 ἥπ. 1.

³⁾ Ἡπειρ. Χρονικ., 1, σ. 111: *Dodonaeam ipsum venimus magnam et nobilissimam sylvam, ubi insignem prope Nicopolim vetustissimam civitatem, et antiquissima procul vidimus magni vestigia Jovis.*

⁴⁾ Ἡπειρ. Χρονικ., 1, σ. 114/5.

⁵⁾ Περὶ τῆς ἀμελοῦς ἐκφράσεως τοῦ Κυριακοῦ βλέπε καὶ ὅσα ἐγράψαμεν ἐν Ἡπ. Χρονικ. 3, 141.

⁶⁾ Ἡπειρ. Χρονικ., 1, σ. 111, ἐνθα διὰ τῶν «Acarnaniam tandem Arachtheam civitatem ipsam in ripa», «magnam perambulavimus urbem, vidimus Acarnaniae vetustissimae civitatis egregias architectorum operibus portas...» καὶ «Ex Acarnaniae urbe...» νοεῖ τὴν Ἀρταν, ἣν καλεῖ *Acarnaniam* ἀντὶ *Ambraciām*, ἀφ' οὗ, ὡς γνωστόν, τῆς ἀρχαίας Ἀμβρακίας τὴν θέσιν κατέλαβεν αὐτη.

⁷⁾ Περὶ τῆς μετά τῆς Νικοπόλεως συγχύσεως τῆς Πρεβέζης βλ. Ἐπετηρ. ἑταρ. βυζαντινῶν σπουδῶν, 1, 275 κ. ἔξ.

Ενδισκόμεθα ήδη εἰς τὴν ἀποφράδα περίοδον κατὰ τὴν ὅποιαν ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις (Θεσσαλονίκη, Ἰωάννινα, Ἀρτα) καὶ χῶραι (Μακεδονία, Ἡπειρος, Θεσσαλία, Αἰτωλία καὶ Ἀκαρνανία) διὰ τῆς βαθμιαίας πτώσεως αὐτῶν προητοίμαζον τὴν πτῶσιν τῆς Πόλεως καὶ σὺν αὐτῇ τὴν πτῶσιν τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ.

Περὶ τῆς εἰς τὸν Τούρκους ὑποταγῆς τῆς Πρεβέζης Σεραφεὶμ ὁ Βυζαντίος γράφει ὅτι αὕτη «ὑπέπεσε τὸ πρῶτον ὑπὸ τὴν Ὁθομανικὴν κυριαρχίαν περὶ τὸ 1430 ἔτος, ὅτε τῆς αὐτῆς τύχης ἔτυχον καὶ πολλὰ μέρη τῆς Ἡπείρου, πρὸ πάντων δὲ τὰ Ἰωάννινα»¹. Τὴν γνώμην ταύτην παρεδέχθησαν καὶ ἄλλοι ὡς βάσιμον². Καθ' ἡμᾶς δῆμος δὲν εἶναι τοῦτο εἰ μὴ ἀπλῆ είκασία.

Εἴδομεν ἀνωτέρῳ ὅτι ὁ Κάρολος Β' Τόκκος μετὰ τὴν ὑπὸ αὐτοῦ παράδοσιν τῶν Ἰωαννίνων (9 Ὁκτωβρίου 1430) ἀπεχώρησεν εἰς τὴν Ἀρταν καὶ ἐκεῖ ἐδέσποσε μέχρι τοῦ τὸν Ὁκτώβριον τοῦ 1448 ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ καὶ ὅτι οἱ Τούρκοι δὲν ἔγιναν κύριοι τῆς πόλεως ταύτης εἰ μὴ τὸν Μάρτιον τοῦ 1449. «Ἄν λοιπὸν λάβῃ τις ὑπὸ ὅψιν ὅτι λόγῳ τῆς θέσεως αὐτῆς ἡ Πρέβεζα ἐπρεπε ν' ἀνήκῃ εἰς τὴν δυναστικὴν περιοχὴν τῆς Ἀρτης, λογικώτερον εἶναι νὰ δεχθῇ ὅτι αὕτη δὲν περιῆλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Τούρκων εἰ μὴ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ἀρτης, δηλαδὴ μετὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1449. Πάντως ἡ πτῶσις τῆς Πρεβέζης δὲν δύναται νὰ συγχρονισθῇ μετὰ τῆς πτώσεως τῶν Ἰωαννίνων. Ως ἀπόδειξις δὲ τούτου δύναται νὰ προσαχθῇ καὶ ἡ σιωπὴ τοῦ Κυριακοῦ τοῦ Ἀγκωνίτου, ὅστις ἐπισκεφθείς, ὡς προείπομεν, τὴν *Nicopolitanam civitatem* (τ. ἐ. τὴν Πρέβεζαν) περὶ τὰ μέσα Ἰανουαρίου 1436, ὅμιλεῖ περὶ ταύτης ὡς περὶ χώρας ἀνηκούσης εἰς τὸν Κάρολον Β' Τόκκον³, οὐδένα δὲ λόγον οὔτε κανὸν ὑπαινιγμὸν κάμνει περὶ τῆς ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ παρουσίας τῶν Τούρκων, ἐν ᾧ ἀλλαχοῦ ὅμιλεῖ περὶ αὐτῶν ἀναφέρων, ὅτι ἔμαθεν ἐν Ἀρτῃ τὴν κατὰ τῶν Τούρκων μάχην τὴν γενομένην τὴν 16ην Σεπτεμβρίου 1436⁴.

Ο Σπ. Ἀραβαντινός, ἄγνωστον ποῦ στηριζόμενος, θέτει τὴν ὑπὸ τοὺς Τούρκους ὑποταγὴν τῆς πόλεως ταύτης εἰς τὸ ἔτος 1495⁵, εἰς τὸ ὅποιον ὁ μὲν Μελέτιος θέτει τὴν ἰδρυσιν τῆς Πρεβέζης ὑπὸ μορφὴν

¹⁾ Σεραφεὶμ τοῦ Βυζαντίου, Δοκίμιον Ἰστορικῆς τινὸς περιλήψεως τῆς Ἀρτης καὶ Πρεβέζης, Ἀθῆναι 1884, σ. 219.

²⁾ Σ. I. Βουτυρᾶ, Λεξικὸν Ἰστορίας καὶ Γεωγραφίας, ἐν λ. Πρέβεζα.—Μπάρτ καὶ Χίρστ, Λεξικὸν Ἐγκυκλοπαιδικόν, τόμος Ε' σ. 921.

³⁾ Ἡπειρ. Χρονικ. 1, 111 κ. ἐξ.

⁴⁾ Ἡπειρ. Χρονικ. 1, 114.

⁵⁾ Σπυρ. Ἀραβαντινοῦ, Ἰστορία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, Ἀθῆναι 1895, σ. 108.

κάστρου¹, δε Βυζαντίους τὴν πρώτην ιστορικὴν ἔμφανισιν αὐτῆς², ἐσφαλμένως νομίζων τὸ ἔτος τοῦτο ώς ἔτος δλοσχεροῦς ὑποταγῆς τῆς Ἡπείρου, ἐν φ αὐτῇ, ώς ἀνωτέρῳ εἰπομεν, εἶχε συντελεσθῆ κατ' οὓσιαν μὲν τῷ 1430, κατὰ τύπους δὲ τῷ 1448/9.

Ἡ ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων ἀναφερομένη χρονολογία εἶναι πιθανὸν ὅτι συνδέεται μετὰ τῆς κατὰ τὸ 1495, ὑποκινήσει τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου Η', γενομένης ἐν Ἡπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ ἐπαναστατικῆς κινήσεως³. Εἶναι δηλαδὴ πιθανόν, κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, νὰ ἀνηγέρθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων φρούρια ἢ ἄλλου εἴδους ὁχυρώματα⁴ πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἀπὸ τῆς δύσεως ἐπιφαινομένου κινδύνου, ὅστις ὅμως ἀπετράπη ἀφ' ἑαυτοῦ, διότι ὁ Κάρολος μαθὼν ὅτι ἐνηργεῖτο κατ' αὐτοῦ εὑρωπαϊκὴ συμμαχία ἡναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ σχέδια αὗτοῦ καὶ τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν θηριωδίαν τῶν Τούρκων.

Κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Βαγιαζίτ ἐναντίον τῆς Ἐνετίας κηρυχθέντα τῷ 1499 πόλεμον ἐπεισοδιακῶς ἀναφέρεται ἡ Πρέσβεζα. Ο Βαγιαζίτ δηλαδὴ ἐπιβὰς τοῦ στόλου τὴν 15 Ἀπριλ. 1500, ἐπλευσεν ἐναντίον τῶν ἐνετικῶν κτήσεων φθάσας δὲ τὴν 12 Ιουνίου εἰς Ναύπακτον καὶ διαμείνας ἐν αὐτῇ περὶ τὰς δώδεκα ἡμέρας ἐπλευσεν εἴτα πρὸς τὸ Κάβο-Δουκᾶτο τῆς Λευκάδος, πρὸ τοῦ ὁποίου συνηνώθη μετὰ τῶν ἐκ Πρε-

¹⁾ Μελέτιον, Γεωγραφία παλαιὰ καὶ νέα, Βενετία, 1807. τόμ. 2, σ. 279 : Πρέσβεζα, κάστρον νέον κτισθέν ύπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔται 1495.—Πρβλ. Παν. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἡπείρου, Ἀθῆναι, 1857, τόμ. 2, σ. 133.—Ζώτου Μολοσσοῦ, Ἡπειρωτικαὶ Μελέται, Δρομολόγιον, Ἀθῆναι, 1878 τόμ. 4, σ. 51 κ. ἐξ.

²⁾ Σεραμείμ Βυζαντίου, ἐνθ. ἀντ. σ. 219 «ἰστορικῶς δὲ ἀναφέρεται, κατὰ τὸ ἔτος 1495, ὅτε οἱ Ὀθωμανοί, κατασχόντες ἀπαντά τὰ τῆς παλαιᾶς Ἡπείρου μέρη, καθίδρυσαν ναύσταθμον ἐν αὐτῇ ἐφελκύσαντες καὶ οἰκητὰς ἐκ τῶν πέριξ Ἀκαρνάνων καὶ Ἡπειρωτῶν ὥστηκάσθεν αὐτῶν, καὶ Ὀθωμανικῶν ἐτι οἰκογενειῶν· ἐγείραντες δὲ καὶ ὁχυρώματα ἐπέδωσαν αὐτῇ ἐποφιν πόλεως, καταστήσαντες ἐν αὐτῇ καὶ νεώριον ἐν φ διέμενον τὰ πολεμικὰ αὐτῶν κάτεργα». Τοῦ ἀντέροτ οὐτέροψεν ἀσφαλῶς ἀπὸ τῆς Χρονογραφίας τῆς Ἡπείρου τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ σ. 133.

³⁾ Ὁργανα τῶν ἐν Ἡπείρῳ καὶ Ἐλλάδι ἐνεργειῶν τοῦ Καρόλου ἡσαν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Δυρραχίου, ὁ Ἀνδρέας Παλαιολόγος, τίος τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου δεσπότου τῆς Πελοποννήσου, ὁ Κωνσταντίνος Ἀριανίτης ὁ ἐκ Κομνηνῶν καὶ ἄλλοι· περὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς στάσεως ταύτης πρβλ. Κ. Σάθα, Τουρκοχροτούμενη Ἐλλάς, Ἀθῆναι, 1869, σ. 56 κ. ἐξ.

⁴⁾ Πρβλ. Μελέτιον, ὡς ἀντ. τόμ. 2, σ. 279 καὶ Σεραμείμ Βυζαντίου, ὡς ἀντ. σ. 219.—Ο André Grasset Saint Sauver, ὁ νέος, πρόξενος τῆς Γαλλίας, διαμείνας ἐν Κερκύρᾳ, Ζακύνθῳ, Λευκάδῃ κλπ. κατὰ τὰ 1782/4 μέχρι τοῦ 6 ἔτους τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας, ἐν τῷ Voyage historique, littéraire et pittoresque dans les îles et possessions ci-devant Vénitiennes du Levant, σ. 216 λέγει ὅτι οἱ Τούρκοι καταλαβόντες τὴν Πρέσβεζαν ἐκτισαν ἢ φρούριον σχεδὸν ὅμοιον τῷ τῆς Ἁγίας Μανόρας, ἀλλ' ὅμως ὀλιγοτέρας ἀντάσσονται.

βέζης εἶκοσι ὁκτώ πλοίων, μεθ' ὧν καὶ ἔστραφη πρὸς τὴν Μεθώνην¹, ἡς καὶ ἐγένετο κύριος τὴν 10 Αὐγούστου 1500. Γενόμενος δὲ κύριος τῆς Πύλου (15 Αὐγούστου) καὶ τῆς Κορώνης ἐπλευσε κατὰ τοῦ Ναυπλίου, πρὸ τοῦ ὅποιου ὅμως ἐπ' ὀλίγον διέμεινεν, διότι ἐπληροφορήθη, ὅτι ἐνετικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βενεδίκτου Πεζάρου (Pesaro) ἐπλεεν ἐναντίον αὐτοῦ. Ἀποπλέων δὲ ὃ ὑπὸ τὸν Βαγιαζίτη στόλος πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατεδιώχθη ὑπὸ τοῦ ἐνετικοῦ μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου πρὸ τοῦ ὅποιου καὶ ὑπέστη ἵκανὴν φθορὰν συλληφθεισῶν καὶ εἴκοσι γαλερῶν. Οἱ δὲ Ἐνετοί, ἀφ' οὗ ἐλεηλάτησαν τὴν Μυτιλήνην καὶ τὴν Τένεδον, ὑπέταξαν τὴν Σάμον καὶ ἀνέκτησαν τὴν Αἴγιναν, κατέπλευσαν τέλος εἰς τὴν Πύλου, ἡς ἐγένοντο εὐχερῶς κύριοι. Ἐπειτα δὲ πλεύσαντες εἰς Ζάκυνθον συνηνώθησαν μετὰ τοῦ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ διασῆμου ναυάρχου Γοντζάλου Καρδούνδιου (Gonzalo de Cordoba) σταλέντος ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας καὶ Νεαπόλεως στόλου ἔξηκοντα ἰσπανικῶν γαλερῶν καὶ προέβησαν εἰς τὴν ἀπὸ τῶν Τούρκων ἀπελευθέρωσιν τῆς Κεφαλληνίας. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν ταύτην ὃ μὲν ἰσπανικὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς τὰ Ἰδια, ὃ δὲ ἐνετικὸς ναυαρχοῦντος τοῦ Πεζάρου κατέπλευσεν εἰς Λευκάδα. Ἐντεῦθεν ὃ Ἐνετὸς ναυάρχος μετὰ ὁκτὼ ταχυπλόων γαλερῶν, ἐφ' ὧν ἐπεβίθασε τοὺς ἀρίστους τῶν ναυτῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν, εἰσέπλευσεν εἰς τὸν κόλπον τῆς Πρεβέζης, ἀπεβίθασε στρατὸν καθ' ὅλην τὴν ἀκτὴν καὶ ἀποκρούσας τοὺς ἐκ τοῦ φρουρίου ἔξελθόντας Τούρκους κατώρθωσε νὰ γίνῃ κύριος καὶ λάβῃ μεθ' ἐαυτοῦ στολίσκον νεοτεύκτων τουρκικῶν καταδρομικῶν καὶ ν^ο ἀποπλεύσῃ, διελθὼν διὰ μέσου τοῦ πυρὸς τοῦ ἐχθροῦ, εἰς Λευκάδα καὶ Κέρκυραν, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης ἀπολείας πλὴν τοῦ θανάτου τεσσαράκοντα στρατιωτῶν². Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἐξελήφθη ὑπὸ τινῶν ὡς κατάληψις τῆς Πρεβέζης ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν³, ἐν φ τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι αὕτη παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν ὑπὸ

¹) Ἰσπανικίου Καρτάνου "Ανθος, παρὰ Hopf, Chroniques Gréco-romanes, σ. 268 κ. ἐξ. Πρβλ. J. Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches, Pest 1835, τόμ. 2, σ. 325.

²) J. Hammer, Geschichte, ὡς ἀνωτ. τόμ. 2, σ. 328.—Κ. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ. σ. 65. Πρβλ. Π. Χιώτου, Ἰστορικὰ ἀπομνημονεύματα, Κέρκυρα, 1858, τόμ. 2, σ. 338 κ. ἐξ.—Καδμίου, Πολεμικὶ ἐπιχειρήσεις παρὰ τὴν Πρέβεζαν, Ἀθῆναι, 1900, σ. 8.—Οὐίλλιαμ Μίλλερ-Σπ. Λάμπρου, Ἡ Φραγκοκρατία ἐν Ἑλλάδι, Ἀθῆναι, 1909/10, τόμ. 2, σ. 239.

³) Σεραφεῖμ τοῦ Βυζαντίου, ἔνθ. ἀνωτ. σ. 220, § 3: Οἱ Ἐνετοὶ κατέλαβον αὐτὴν [τὴν Πρέβεζαν] διὰ πολέμου ἀρχιναυαρχοῦντος τοῦ Πεζάρου κατὰ τὸ ἔτος 1499. Ο Σεραφεῖμ, ὡς βλέπει τις, σφάλλεται καὶ ὡς πρὸς τὸ ἔτος, καθ' ὃ τὸ πολεμικὸν ἐπεισόδιον ἐγίνε, διότι ὁ ναύαρχος Βενεδίκτος Ρεβαργο ἤλθεν εἰς τὰ ἐλληνικὰ ὄδατα περὶ τὸ τέλος Αὐγούστου τοῦ 1500.

τοὺς Τούρκους¹, οἵτινες διὰ τῆς κατὰ τὸ 1502/3 συναφθείσης συνθήκης² ἡνάγκασαν τοὺς Ἐνετοὺς ν'³ ἀποδώσωσι καὶ τὴν πρὸ μικροῦ ὑπ' αὐτῶν καταλιφθεῖσαν Λαυκάδα⁴). Ἡ συνθήκη αὗτη, ἣτις περιώρισε τοὺς Ἐνετοὺς εἰς τὴν κατοχὴν τῆς Κεφαλληνίας, τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Μονεμβασίας, ἀναντωθεῖσα τῷ 1513 καὶ 1521⁵ ἔγινεν ἀφορμή, ὥστε ἡ Ἑλλὰς νὰ παύσῃ ἐπὶ τριακονταετίαν (1500—1530) περίπου νὰ εἶναι τὸ ἔδαφος, ὃς εἰπεῖν, ἡ παλαίστρα, τοῦ διαπληκτισμοῦ τῶν ξένων στρατῶν καὶ στόλων.

Εἰς τὸ τέλος τῆς εἰρηνικῆς ταύτης περιόδου ὁ Μελέτιος ἀναφέρει τὴν ἀνανέωσιν τοῦ φρουρίου τῆς πόλεως⁶. Ἡ μακρὰ σχετικῶς εἰρήνη διεκόπη τῷ 1531, καθ' ὃ οἱ ἐκ Ρόδου ἔξωσθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων ἵπποται τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου ἐπεχείρησαν διὰ πραξικοπήματος νὰ καταλά-
θωσι τὴν Μεθώνην.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1532) ἀκηρύχθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου Ε'⁷ ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος, ὁ ὅποιος κατέληξεν εἰς τὴν τῷ 1534 ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου ἐγκατάλειψιν τῆς Κορώνης, ἣς οἱ κάτοι-
κοι, κατὰ τὸ πλεῖστον Ἀλβανοί, διότι οἱ Ἑλληνες εἶχον φύγει πρότερον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, φοβούμενοι τὴν μανίαν τῶν Τούρκων ἡναγκά-
σθησαν νὰ ἔξικισθῶσιν εἰς Σικελίαν καὶ Νεάπολιν.

Κατὰ δὲ τὸ 1537 Σουλεϊμάν ὁ Μεγαλοπρεπής, ἐπιρρόπτων μέρος τῆς εὐθύνης τοῦ προηγουμένου πολέμου εἰς τὴν Ἐνετίαν ἐκήρυξε κατ' αὐτῆς τὸν πόλεμον καὶ ἀνέθεσε τὴν ναυαρχίαν εἰς τὸν Γάλλον ἔξωμότην πει-
ραθεὶς νὰ καταλάβῃ τὴν Κέρκυραν καὶ ἀποτυχὼν κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Πρεβέζης καὶ ἐκεῖθεν ἀπάρας ἐλεηλάτησε τὴν Κεφαλληνίαν, τὴν Ζά-
κυνθον καὶ τὰ Κύθηρα. Μετὰ δὲ ταῦτα πλεύσας πρὸς τὰς ὑπὸ τῶν Ἐνε-
τῶν κατεχομένας νήσους τοῦ Αἰγαίου ἐκυρίευσε καὶ ἐλεηλάτησε ταύτας,
καθ' ὃν χρόνον ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κασίμ πασᾶ
ἡγωνίζετο, ὅπως κυριεύσῃ τὸ Ναύπλιον, μίαν ἐκ τῶν δύο ἀπομεινασῶν εἰς τὴν Ἐνετίαν ἐν Πελοποννήσῳ κτήσεων.

¹⁾ Σεραφεὶμ τοῦ Βυζαντίου, Δοκίμιον, ὡς ἀνωτ. σ. 220. — Σπ. Ἀραβαντεινοῦ, Ιστορία Ἀλῆ πασᾶ, σ. 109.

²⁾ Αἱ διὰ τὴν συνθήκην ταύτην διαπραγματεύσεις ἡρξαντο ἀπὸ τοῦ Ὁκτωβρίου 1502. Τὴν 14 Δεκεμβρίου 1502 ἐξεδόθη σχετικὸν σουλτανικὸν φιρμάνιον, τὴν δὲ 3 Αύγουστου 1503 ἡ Ἐνετικὴ Δημοκρατία ἐδήλωσεν ὅτι ἀπεδέχετο τοὺς δρους· βλ. σχετικὰ παρὰ Κ. Σάθη, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ. σ. 69 κ. ἐξ.

³⁾ Κ. Σάθη, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ. σ. 69.

⁴⁾ Οὐδὲν. Μίλλερ-Σπ. Λάμπρου, Ἡ Φραγκοκρατία, ὡς ἀνωτ. τόμ. 2, 241.—Πορθ. Miklosich—Müller, Acta et diplomata graeca medii aevi, Βιέννη τόμ. 3, σ. 360. R. Predelli, Libri commemorali, Βενετία, 1876—1907 τόμ. 6. σ. 131.

⁵⁾ Μελετίου, Γεωγραφία, ὡς ὄνωτ. τόμ. 2, σ. 279: Πρέβεζα κάστρον νέον κτι-
θὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1495, εἴτα πάλιν τελειωθὲν ὑπ' αὐτῶν ἔτει 1530.

Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ὁ πάπας Παῦλος Γ', κινήσας πάντα λίθον πρὸς συγχρότησιν νέας σταυροφορίας, κατώρθωσε τέλος τὴν 8 Φεβρουαρίου 1538 νὰ συνομολογηθῇ ἐν Ρώμῃ συμμαχίᾳ, μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου Ε', τῆς Ἐνετικῆς δημοκρατίας καὶ τοῦ πάπα, στρεφομένη κατὰ τῶν Τούρκων. Συνεπείᾳ ταύτης συμμαχικὸς στόλος, ἀποτελούμενος ἐξ ὅγδοήκοντα αὐτοκρατορικῶν γαλερῶν ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἀνδρέαν Δόριαν, ὅγδοήκοντα Ἐνετικῶν ὑπὸ τὸν Βικέντιον Καπέλλον¹ καὶ τριάκοντα ἐξ παπικῶν, εἰς ἃς προσετέθη καὶ ὁ στολίσκος τῶν ἵππων τῆς Μελίτης, ὑπὸ τὸν Μᾶρκον Γριμάνην, περὶ τὰ μέσα Σεπτεμβρίου τοῦ 1538 κατέπλευσεν εἰς Κέρκυραν καὶ ἔκειθεν εἰς Γουμένιτσαν. Ἐντεῦθεν ὅρμῳ μενος ὁ Doria ἐπεχείρησε τὴν ἐκπόρθησιν τοῦ φρουρίου τῆς Πρεβέζης προσβαλὼν αὐτὸν κατὰ θάλασσαν, ἀλλὰ καὶ διὸ ἀποβατικὸν ἄγηματος μετὰ τριῶν τηλεβόλων. Εἶχε δὲ τόσον προχωρήσει, ὥστε ἥλπιζε τις ταχεῖαν τὴν ἐκπόρθησιν αὐτοῦ κατὰ τὴν κρίσιμον ὅμως στιγμὴν οἱ Τούρκοι ἔξελθόντες τοῦ φρουρίου ἐπέπεσον κατὰ τοῦ χριστιανικοῦ στρατοπέδου μετὰ τοσαύτης ὅρμης, ὥστε οὗτοι περιελθόντες εἰς σύγχυσιν ἥναγκάσθησαν νὰ φύγωσιν ἀτάκτως πρὸς τὰ πλοῖα ἀφήσαντες οὐκ ὀλίγους ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς συγκρούσεως. Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην διὰ τοὺς χριστιανοὺς στιγμὴν διεκρίθη ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ πεζικοῦ Ἀλέξανδρος de Terni, ὅστις, ἀν καὶ πληγωθείς, ἐπολέμησε μετὰ τῶν ἀνδρῶν αὐτοῦ μετὰ ἔξαιρετικῆς ἀνδρείας καὶ ἀνεχαίτισε τὴν ὅρμην τῶν ἔχθρων ἔως ὅτου κατώρθωσαν οἱ χριστιανοὶ νὰ ἐπιβιβάσωσι τὰ τηλεβόλα καὶ τοὺς τραυματίας.

Οἱ Baρβαρόσσας μαθῶν τὴν ἀπόπειραν ταύτην τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἔσπευσε μετὰ ἑκατὸν εἴκοσι καὶ δύο πλοίων πρὸς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων, ἀλλ' ἔφθασεν ἀργά, διότι οἱ σύμμαχοι εἶχον ἀπομακρυνθῆ². Καταπλεύσας δ' οὗτος τὴν 25 Σεπτεμβρίου (1538) εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον ἥγκυροβόλησε πρὸ τῆς Πρεβέζης τεθεὶς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ φρουρίου ταύτης. Ἐκεῖ πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου συνεκρούσθησαν κατὰ τὴν 28 Σεπτεμβρίου οἱ ἀντίπαλοι στόλοι. Ἐνεκα δὲ τῆς ἀμφιρρόπου καὶ δυσερμηνεύτου στάσεως, ἦν ἐτήρησε, πρὸ καὶ κατὰ τὴν ναυμαχίαν, δ' ἀλλως ἀριστος ναύαρχος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου Ἀνδρέας Δόριας, νικητὴς ἀνεδείχθη ὁ Baρβαρόσσας, ὅστις ἔνεκα τῆς ἐπελ-

¹⁾ Ἐν N. N. Memorie istoriogeografiche della Morea riacquistata dall'armi Venete del regno di Negroponte, Venezia, 1687, σ. 47 ὁ Καπέλλος δὲν ἀναφέρεται, ὡς στρατηγὸς δὲ τῆς Ἐνετικῆς δημοκρατίας ἀναφέρεται ὁ Ἀνδρέας Doria, τῶν δὲ παπικῶν ὁ πατριάρχης τῆς Ἀκυληίας Μᾶρκος Grimani. Πρᾶλ. [Ἄνωνύμου] Die vortreffliche Halb-Insel Morea, Nürnberg, 1687 σ. 202.

²⁾ N. N. Memorie istoriogeografiche, ὡς ἀνωτ., σ. 47—[Ἄνωνύμου] Die vortreffliche Halb-Insel Morea, ὡς ἀνωτ., σ. 202.—Πρᾶλ. K. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ. σ. 121 κ. ἐξ.

θούσης νυκτὸς ἀνέκοψε τὴν δίωξιν τῶν φευγόντων ἀντιπάλων καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πρέβεζαν, ἐν ᾧ καὶ διέμεινε μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ὁκτωβρίου, ὅτε καὶ ἀπέπλευσεν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, ὅπις ἀποφυγὼν τὴν σύγκρουσιν ἔπλευσε πρὸς τὴν Δαλματίαν¹.

Τὸ γνωστότατον τοῦτο διὰ τὴν ἴστορίαν τῆς Πρεβέζης ἐπεισόδιον εἶναι περίσσορον ὅτι οὐ μόνον χρονολογικῶς, ἀλλὰ καὶ ἴστορικῶς ἡλλοίστεον ὁ Σεραφείμ², ὃν ἡκολούθησαν καὶ ἄλλοι, δεχθεὶς ὅτι ἡ πόλις αὗτη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1499 διετέλει ὑπὸ τοὺς Ἐνετούς, ἐν ᾧ, ὡς ἀνωτέρῳ εἰδομεν, αὕτη πρὸ ἐκατονταετηρίδος ὅλης διετέλει ὑπὸ τοὺς Τούρκους.

Οἱ Βαρδαρόσσας διὰ τῆς πρὸ τῆς Πρεβέζης νίκης ἐπέτυχε σὺν ἄλλοις καὶ τὴν διάλυσιν τῆς συμμαχίας. Ἡ δὲ Ἐνετία μείνασα μόνη ἡναγκασθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1540 μετὰ πολλῆς δυσκολίας νὰ συνάψῃ μετὰ τοῦ Σουλεϊμάν ταπεινωτικὴν εἰρήνην, διὸ ἡς ἐξεχώρησεν εἰς τὸν σουλτάνον καὶ τὰς μόνας ἀπομεινάσας ἐν Πελοποννήσῳ κτήσεις, τὸ Ναύπλιον καὶ τὴν Μονεμβασίαν³.

Ἡ εἰρήνη ἡ ἐπιτευχθεῖσα διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ὑπῆρξε μακρὰ καὶ δὲν διεκόπη εἰ μὴ ὅταν ὁ διαδεχθεὶς Σουλεϊμάν τὸν μεγαλοπρεπῆ σουλτάνος Σελλίμ Β' ἀπεφάσισε νὰ προσθάλῃ τὴν Κύπρον καὶ ἀποσπάσῃ ταύτην ἀπὸ τῆς Ἐνετίας. Αὕτη μόλις ἀντελήφθη τὰ ἐχθρικὰ τοῦ σουλτάνου σχέδια ἀπέστειλε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1570 τὸν Σεβαστιανὸν Βενιέρον πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν φρουρῶν καὶ τῶν πολεμικῶν ἔργων τῆς Ἡπείρου μὲ ἀπόλυτον ἐλευθερίαν δράσεως. Ούτος καταλαβὼν τὸ Σοποτὸν ἀπεφάσισε καὶ τὴν κατάληψιν διαφόρων ἄλλων στρατηγικῶν θέσεων, ἐν αἷς συγκατηριθμήθη ἡ Πρέβεζα καὶ ἡ Λευκάς ἡ δὲ ἐκτέλεσις τοῦ σχεδίου τούτου ἀνετέθη εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον Σφόρτσαν Παλλαβιτσίνην. Ἡ περὶ καταλήψεως ὅμως τῆς Πρεβέζης ἀπόφασις ἐγκατελείφθη ὡς δυσεκτέλεστος⁴.

Μετ' ὅλιγον τῇ συντόνῳ προσπαθείᾳ τοῦ πάπα Πίου Ε' ὑπεγράφη ἐν

¹) [Ἄνωνύμου] Die vortreffliche Halb-Insel Morea, ὡς ἀνωτ. σ. 202. — Ν. Ν., Memorie istoriogeografiche, ὡς ἀνωτ., σ. 47. — An. Grasset Saint Sauveur, Voyage κλπ., ὡς ἀνωτ. σ. 261, ἐνθα γίνεται περιγραφὴ τῆς καταλήψεως τῆς Πρεβέζης. — Προχείρως βλ. Κ. Σάθα, Τουρκοκρατ. Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ., σ. 121. 123 κ. ἑξ. Προβλ. Μίλλερ-Λάμπρον, Ἡ Φραγκοκρατία, ὡς ἀνωτ., 2. σ. 250 κ. ἑξ.

²) Σεραφείμ Βυζαντίου, ὡς ἀνωτ., σελ. 220 § 3 : οἱ Ἐνετοὶ κατέλαβον ταύτην διὰ πολέμου, ἀρχιναναρχοῦντος τοῦ Ηεζάρου κατὰ τὸ 1499 καὶ κατείχον ἄχρι τοῦ ἔτους 1530, ἥτοι ἔτη 31, ὅτε διωχθέντες παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν, ναυαρχοῦντος τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου τοῦ Γάλλου τὴν καταγωγὴν ἀρνησιθρήσκου Χαῖρεδίν πασᾶ Μπαρμπαρόσσα...». Προβλ. Σπ. Ἀριθαντινοῦ, Ἰστορία Ἀλῆ πασᾶ, ὡς ἀνωτ., σ. 109.

³) R. Predelli, Libri commemorali, ὡς ἀνωτ. τόμ. 6, σ. 236. 238. — Προβλ. Κ. Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ. σ. 125—Οὐτίλ. Μίλλερ-Σπ. Λάμπρον, Ἡ Φραγκοκρατία, ὡς ἀνωτ., 2. σ. 253.

⁴) Κ. Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ. σ. 164.

Ρώμη τὴν 25 Μαΐου 1571 συμμαχία, μεταξὺ πάπα, βασιλέως τῆς Ἰσπανίας καὶ Ἐνετικῆς δημοκρατίας, ἣτις ἀπέστειλε, τὸν Ἰουύνιον τοῦ 1572, στόλον ἴσχυρὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Ἰωάννου τοῦ Αὐστριακοῦ (τοῦ Δὸν Σουάν). Πρὸιν ὅμως ὁ στόλος οὗτος ἀναχωρήσῃ ἐκ Μεσσήνης, ὁ τουρκικὸς στόλος προλαβὼν ἔφθασεν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἡπείρου, ἀνέκτησε τὸ Σοποτὸν καὶ κατέλαβε καὶ ἄλλας ἐνετικὰς κτήσεις· ἐν φύδε ἐπολιόρκει τὸ Κάππαρον ἔμαθε τὴν προσέγγισιν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου καὶ λύσας τὴν πολιορκίαν ἤλθεν εἰς Πρέβεζαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ναύπακτον καὶ τὰς Ἐχινάδας νήσους, πρὸ τῶν ὅποιων καὶ κατεστράφη ὑπὸ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου.

Καὶ ἡ ἀπόπειρα ὅμως αὕτη πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπέτυχεν, ὅπως ὅλαι αἱ προηγούμεναι, καὶ κατέληξεν εἰς τὴν διάλυσιν τῆς συμμαχίας καὶ τὴν σύναψιν συνθήκης εἰρήνης τὴν 7 Μαρτίου 1573 μεταξὺ Σελίμ καὶ Ἐνετικῆς δημοκρατίας¹.

Αἱ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν χριστιανικῶν τόπων προσπάθειαι τῆς δύσεως συνεχίζονται ὑπὸ ποικίλας μορφάς². Οὕτω κατὰ τὰ 1605 καὶ ἔξῆς στόλος τοῦ μεγάλου δουκὸς τῆς Τοσκάνης, τῶν ἐν Μελίτῃ ἵπποτῶν καὶ τῆς Νεαπόλεως διέτρεχε τὰς ἔλληνικὰς θαλάσσας διαφοροτρόπως βλάπτων τοὺς Τούρκους καὶ διασπείρων ἐλπίδας ἀπελευθερώσεως εἰς τοὺς Ἑλληνας³. Εἰς τὰς ἐπιδρομὰς ταύτας ἀσφαλῶς ἀναφέρεται καὶ ἡ ἐν τινι ἐνθυμήσει ἀναγραφομένη κατάληψις τῆς Πρέβεζης ὑπὸ τοῦ δουκός, περὶ ἣς δὲν γνωρίζομεν εἰ μὴ μόνον, δτι δ δούκας ἐπῆρε τὴν Πρέβεζαν τὴν 3 Απριλίου 1605 δύο ὥρας πρὸν ἐξημερώση⁴.

Ἐκτοτε καὶ αὐταὶ αἱ ἐνθυμήσεις διακόπτονται ὅσον ἀφορᾶ τὴν Πρέβεζαν καὶ τὸ δνομα αὐτῆς δὲν ἀναφέρεται, ἐφ⁵ ὅσον ἡμῖν γνωστόν, εἰ μὴ μόνον μετὰ τρία τέταρτα αἰώνων.

Οἱ κατὰ τὰ ἔτη 1675 καὶ 1676 δηλαδὴ ἐπισκεφθέντες σὺν ἄλλοις καὶ τὴν Ἡπείρον Ίάκωβος *Spron* καὶ Γεώργιος *Wheeler* περιγράφοντες τὰ κατὰ τὴν εἰσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, δν δνομάζουσι κόλπον τῆς Ἀρτης (*Golfe de Larta*), ἀναφέρουσιν: ἀριστερὰ (τῷ εἰσιόντι) φαίνεται ἐν τουρκικὸν φρούριον ὅλιγώτερον ἢ τὸ τῆς Ἀγίας Μαύρας κατοι-

¹⁾ Κ. Σάθα Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ. σ. 163, 164 κ. ἔξ.

²⁾ Σημαντικωτέρα τῶν προσπαθειῶν τούτων εἰναι ἡ τοῦ Καρόλου Β' δουκὸς τοῦ *Nevers* (1612—1624) βλ. προσχείρως Κ. Σάθα, Τουρκοκρ. Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ. σ. 196 κ. ἔξ.

³⁾ Κ. Σάθα, Τουρκοκρ. Ἑλλάς. ὡς ἀνωτ. σ. 195.

⁴⁾ Σπ. Λάμπρος, Ν. Ἑλληνομνήμων, τόμ. 7 (1910) σ. 184 ἀριθμ. 241—1605 - 1632.—'Απὸ Χριστοῦ ἥχε' μηνὶ Ἀπριλίου 3 ἐπῆραν τὴν Πρέβεζα ὁ δούκας μὲ πέντε κάτεργα τῆς νυκτὸς εἰς σὲ δύο ὥρας νὰ ἐξημερώσῃ. ('Ἐν τῷ κώδικι 36 τοῦ Γυμνασίου Μυτιλήνης (Κεραμέως, Μαυρογορδάτειος βιβλιοθήκη σ. 143).

κούμενον, καλούμενον *Preventza*¹ καὶ τὸ ὄποῖον ἦτο ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας *Νικοπόλεως* (*sic*)². Εἶναι δὲ περίεργον ὅτι καὶ οὗτοι διὰ μαχῶν περιγράφοντες τὰ κατὰ τὴν "Αρταν, δι' ἐλαχίστων μόνον λέξεων ἀναφέρουσι τὴν Πρέβεζαν.

Ἡ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1573 συναφθεῖσα, ὡς ἀνωτέρῳ εἴρηται, μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ἐνετικῆς δημοκρατίας συνθήκη εἰρήνης διερρήχθη τέλος τῷ 1645, διὰ τῆς κατὰ τῆς Κρήτης ἐπιθέσεως τῶν Τούρκων. Οὗτοι μετὰ εἰκοσιπενταετῆ περίπου σκληρότατον ἀγῶνα, γενόμενοι κύριοι τῆς μεγαλονήσου τῷ 1669, ἥναγκασαν τὴν Ἐνετικὴν δημοκρατίαν νὰ συνομολογήσῃ νέαν συνθήκην, ἥτις ἐπέπρωτο νὰ διαρρηχθῇ μετὰ 10 καὶ 5 μόλις ἔτη.

Ἐνετοί (1684—1701). Ἀρχομένου δηλαδὴ τοῦ 1684 οἱ συμμαχοῦντες αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, πάπας καὶ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας κατώρθωσαν νὰ πείσωσι τὴν Ἐνετικὴν δημοκρατίαν νὰ συμπράξῃ πρὸς καταπολέμησιν τῶν μόλις ἀποδιωχθέντων ἐκ τῶν τειχῶν τῆς Βιέννης Ὁθωμανῶν³. Ἐπισκευάσασα δ' αὕτη ἐν τάχει τὸν στόλον καὶ διατάξασα στρατολογίαν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Δαλματίᾳ διώρισεν ἀρχιστράτηγον τὸν Φραγκῆσκον Μοροζίνην, ὃστις εἶχε διακριθῆ κατὰ τὸν κρητικὸν πόλεμον⁴.

Τὴν 10 Ιουνίου (1684) ὁ Μοροζίνης ἀναχωρήσας ἐκ τῆς Ἐνετίας καὶ παραπλεύσας τὴν Δαλματίαν ἔφθασε πρὸ τῆς Κερκύρας, ἐνθα καὶ συνηνόθη μετὰ τοῦ στόλου τῶν ἄλλων συμμάχων. Τὴν 20 δὲ Ιουλίου προσορμισθεὶς εἰς Δέματα τῆς Ἡπείρου καὶ ἀποβιβάσας ἐκεῖ τὸν μετ' αὐτοῦ συνεκτρατεύοντας ἀρματωλούς⁵, παρεσκευάσθη πρὸς πολιορκίαν τοῦ φρουρίου τῆς Λευκάδος. Διαρκούσῃς τῆς πολιορκίας ταύτης ὁ Μοροζίνης πληροφορηθεὶς, ὅτι ὁ Σαβάν πασᾶς εἰσελθὼν εἰς τὸ φρούριον τῆς Πρεβέζης ἥτοι μάζετο νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Λευκάδι πολιορκουμένων, διέταξε τὸν συμμετέχοντα τοῦ ἀγῶνος Κεφαλλῆνα Βαπτιστὴν Μεταξᾶν, μετὰ

¹⁾ J. Spon—G. Wheler, *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant, fait aux années 1675 et 1676*. Haye, 1724, τόμ. 1 σ. 81.

²⁾ J. Spon—G. Wheler, *Voyage κλπ. ὡς ἀνωτ.*—Περὶ δὲ τῆς συγχύσεως *Νικόπολεως-Πρεβέζης* βλ. ἀνωτέρω.

³⁾ K. Σάθα, *Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ.* σ. 311. — Περὶ τῶν πολιορκιῶν τῆς Βιέννης ὑπὸ τῶν Τούρκων βλ. Δελτίον Ἰστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας. Νέα σειρά, τόμ. 1 (1928/9) τεῦχ. α', σ. 5 κ. ἑξ., τεῦχ. β', σ. 5 κέξ., τεῦχ. γ', σ. 5 κ. ἑξ.

⁴⁾ Ὁ Φραγκῆσκος Μοροζίνης διαδεχθεὶς τὸν Ἰωάννην Βαπτιστὴν Γριμάνην ἐν τῷ ναυαρχίᾳ τοῦ Ἐνετικοῦ στόλου τῷ 1659 κατέπλευσεν εἰς τὰ ἐλληνικὰ ὄντα καὶ διὰ ποικίλων ἐνεργειῶν παρηνώχλει τὸν κατὰ τῆς Κρήτης ἐστραμμένον Τούρκους, διαχριθεὶς κυρίως κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Χάνδακος.

⁵⁾ Οἱ ἀρματωλοὶ οὗτοι ἦσαν, ὡς γνωστόν, Ἀγγέλης ὁ Σουμίλας ἢ Βλάχος ἐξ Ἰωαννίνων, Πάνος ὁ Μεϊντάνης ἢ Κατούνης τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τὸ Μικρὸ Χορμόποτολο ἐξ Ἀγράφων. Πρόβλ. K. Σάθα, *Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ.* σ. 313.

τῶν μετ' αὐτοῦ Κεφαλλήνων, νὰ καταλάβωσι τὰ παρακείμενα μέρη καὶ νὰ παρεμποδίσωσι πᾶσαν συγκοινωνίαν τῶν πολεμίων μετ' ἄλλήλων, πρὸς δὲ ἀπέστειλε καὶ γαλέρας εἰς τὸν κόλπον τῆς Πρεβέζης πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων.

Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τοῦ φρουρίου τῆς Λευκάδος (6 Αὐγούστου), τὴν ὁλοσχερῆ κατάληψιν τῆς νήσου καὶ τὴν διευθέτησιν τῶν κατὰ τὴν Ἀκαρναίαν πραγμάτων, ἀπεφάσισεν ὁ Μοροζίνης τὴν ἐκπόρθησιν τοῦ φρουρίου τῆς Πρεβέζης¹. Εὐθὺς ὅμως ἀμέσως κατανοήσας οὗτος τὸ δυσχερὲς τῆς ἐπιχειρήσεως διὰ τὴν ὀχυρότητα τοῦ φρουρίου² καὶ τὴν ἐν αὐτῷ συγκέντρωσιν πολυαρίθμων Τούρκων, προσεπάθησε διὰ συναφῶν πολεμικῶν ἐνεργειῶν νὰ περισπάσῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἔχθρῶν. Διέταξε δηλαδή, ὅπως μοῖρά τις τοῦ στόλου ὑπὸ τὸν μοίραρχον Κορυάρον ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Γουμενίτσης, ἐτέρα δὲ μοῖρα προσποιούμενη ὅτι πλέει εἰς Κέρκυραν νὰ παλινδρομήσῃ καὶ προσβάλῃ τὴν Βόνιτσαν. Διὰ τοῦ τεχνάσματος δὲ τούτου ἐπέτυχεν, ὡστε οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ Τούρκοι ἐξέλθωσιν εἰς ὑπεράσπισιν τῶν προσβαλλομένων χωρίων. Τούτου γενομένου ὁ Μοροζίνης διέταξε τὸν στρατηγὸν Στρασόλδον (Strasoldo) ν' ἀποβιβασθῇ ἐν ὥρᾳ νυκτὸς πλησίον τῆς πόλεως, ἐν ᾧ οἱ Κεφαλλήνες ὑπὸ τὸν Μεταξᾶν κατελάμβανον τὸ Βαθύ. Οἱ Τούρκοι, ἀντιληφθέντες τὰ γενόμενα ἐγκατέλιπον τὴν πόλιν, ἢς μετ' ὀλίγον ἔγιναν κύριοι οἵ χριστιανοί, καὶ ἐνεκλείσθησαν εἰς τὸ φρούριον.

Ο Μοροζίνης πρὶν ἀρχίσῃ τὴν πολιορκίαν τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ ἀπέ-

¹⁾ Coronelli, Memorie istoriografiche del regno della Morea, riacquistato dall'armi della serenis. repubblica di Venetia; di Guello di Negroponte Littorali sin a Salonichi, Venetia, 1692. Εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Μάτεση ἀναγράφονται τὰ ἔτη: 1684—Σεπτεμβρίου 14, ἥρθε ἔνα καὶ καὶ ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Μαύραν καὶ εἶπε πῶς ἀφέντης ὁ καπετάν γκενεράλης ἐπῆγε στὶς 10 τοῦ ἀνωθε, τετράδη ἡμέρα, εἰς τὴν Πρέβεζα καὶ τὴν πολεμάει...» (Βλ. Κ. Σάθα, Ἑλληνικὰ ἀνέκδοτα, Ἀθῆναι, 1867, σ. 197).

²⁾ Οἱ J. Spon—G. Wheler, ὡς ἀνωτ. τόμ. 1. σ. 81 περὶ τοῦ φρουρίου τῆς Πρεβέζης λέγουσι μόνον ὅτι: ἀριστερὰ [τοῦ κόλπου τῆς "Αρτῆς] φαίνεται ἐν τουρκικὸν φρούριον ὀλίγον μικρότερον τῆς Ἀγίας Μαύρας. — Ο δὲ ἀνώνυμος ὁ γράψας, Die vortreffliche Halb-Insel Morea, ὡς ἀνωτ. σ. 202 λέγει ὅτι: αὗτη [ἡ Πρέβεζα] δομοίας εἰ πρὸς τὸ φρούριον τῆς Μαύρας [Ἀγίας Μαύρας], καίτοι αὗτη φαίνεται ὀλίγον μικροτέρα. Τὰ τείχη ταύτης εἰναι φυκοδομημένα ἐκ σκληροτάτων λίθων, τὸ δὲ ὑψος αὐτῶν εἰναι 11 ποδῶν. Ἐν τῷ μέσῳ ὑπάρχει μέγιστος πύργος, ὁ ὅποιος εἰναι ἵκανος εὐρύς, ὡστε νὰ συμπεριλάβῃ καὶ ὑπερασπίσῃ ἵκανὸν ἀριθμὸν ἀνδρῶν. Ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέρους ἔχει εὐρυτάτην πεδιάδα, ἥτις, ὡς καὶ τὰ οὐχὶ μακρὰν ταύτης εὐρύσκομενα προάστεια, ὑψοῦται εἰς λόφους τερπνούς. Αὕτη χρησιμεύει ὡς προστατευτικὸν κατὰ τοῦ ἔχθροῦ τείχος, δεδομένου ὅτι ἐδῶ δύναται τις νὰ τρέψῃ εἰς φυγὴν τοὺς ἀποβιβαζομένους ἔχθρούς.—Τὰ αὐτὰ περίπου ἀναγράφει καὶ ὁ N. N. ἐν Μεταμορφώσει της Πρεβέζης, ὡς ἀνωτ., σ. 46.

στειλε πρὸς τὸν φρούριον *Μουσταφᾶ* ἀγῶν ἐπιστολήν, δι' ἣς προέτρε-
πεν αὐτὸν εἰς ἄμεσον παράδοσιν¹. Ἐπειδὴ δῆμος ἐκεῖνος ἡρονήθη, ὁ Μο-
ροζίνης διέταξε σφοδρὸν κανονιοθολισμόν, οὗτοις συνέπεια ἦτο ἡ παρά-
δοσις τοῦ φρουρίου ἐπὶ τῷ δῷφι νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τοὺς ἐν αὐτῷ ν' ἀπο-
συρθῶσιν ἀσφαλῶς εἰς "Ἄρταν.

Τὸ φρούριον παρεδόθη εἰς χεῖρας τοῦ στρατηγοῦ Στρασόλδου μεθ'
ὅλων τῶν ἐν αὐτῷ προμηθειῶν εἰς τρόφιμα, πολεμεφόδια, τηλεβόλα, ὅπλα,
πυρίτιδα, μηδὲ αὐτῶν τῶν σημαιῶν ἔξαιρουμένων. Ἐκ δὲ τῶν πολιορκου-
μένων μόνον τριάκοντα τῶν ἐπιφανεστέρων ἔξηλθον μετὰ τῶν ὅπλων, οἵ
δὲ λοιποὶ ἔξηλθον μὲν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, ἀλλ' ἀνευ ὅπλων καὶ ἀπο-
σκευῶν φρουρούμενοι δὲ ὑπὸ ισχυρᾶς δυνάμεως ἀπεχώρησαν εἰς "Ἄρταν².

Περὶ τῆς ἡμέρας τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου ὑπάρχει διαφωνία τις·
δηλαδὴ ὁ μὲν N. N. λέγει ὅτι: αὕτη τέλος (ἡ Πρέβεζα) περιῆλθεν εἰς τὴν
κυριαρχίαν τῆς γαληνοτάτης δημοκρατίας τὴν 29ην Σεπτεμβρίου 1684³,
εἰς δὲ τὸ Χρονικὸν τοῦ Μάτεση ἀναγράφεται ὅτι «Σεπτεμβρίου 18, ἐπῆρε
καὶ τὴν Πρέβεζα, παρασκευὴ ἡμέρα, καὶ τὴν φορτιφικάρει»⁴. ἀν δὲ λάβῃ

¹) Ἡ ἐπιστολὴ ἀρχίζει ὡς ἔξης: «Ἐφθασε τέλος πάντων ὁ παρὰ τοῦ ἐπουρανίου Θεοῦ ὥρισμένος καιρός, δῆμος ὑπὸ τῶν πανενδόξων ὅπλων τῆς γαληνοτάτης πολι-
τείας καταπολεμηθῆ καὶ τὸ φρούριον τοῦτο...» καὶ τελειώνει οὕτω. «Οθεν σκε-
φθῆτε καλῶς καὶ ἀποφασίσατε ἀμέσως. διότι ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων στιγμῶν ἔξαρ-
τάται ἡ ἐκλογὴ τῆς ζωῆς ἢ τοῦ θανάτου ὑμῶν.» (Βλ. K. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη
Ἐλλάς, ὡς ἀνωτ., σ. 320).

²) B. N. N. Memorie istoriogeografiche, ὡς ἀνωτ. σ. 47.—[Ἀνωνύμου] Die
vortreffliche Halb-Insel Morea, ὡς ἀνωτ. σ. 202.—Pittoni, Il regno della Morea
sotto i Veneti, Venetia, 1688, σ. 11 κ. ἔξ.—Al. Locatelli, Raconto historico della
Veneta guerra in Levante, Colonia, 1691, σ. 66. 73. 78 κ. ἔξ. 282.—Coronelli, Me-
morie, ὡς ἀνωτ. Ἐν ἀρχῇ καὶ εἰκὼν τοῦ φρουρίου.—Μιχαὴλ Νέποτα τοῦ Δου κός
Ἡπειρωτικά, σ. 254, Χρονικὸν «Ἐπῆραν οἱ Βενετοὶ τὴν ἀγίαν Μαύραν καὶ Πρέ-
βεζαν ἐπὶ ἔτους 1684» ἔκδ. Βόννης.—Arbois (frères d'), ὡς ἀνωτ. σ. 55. — Andr.
Grasset Saint Sauveur, Voyage, ὡς ἀνωτ. σ. 262.—Πρόβλ. Μελετίου, Γεωγραφία, ὡς
ἀνωτ. τόμ. 2, σ. 279. 318 : ἡ Πρέβεζα «ἥλθεν εἰς τὴν ἔξουσίαν τῶν Οὔενετῶν ἐν
ἔτει 1684». —K. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη Ἐλλάς, ὡς ἀνωτ. σ. 310.—Leake, Trav-
els in northern Greece. London, 1835, τόμ. 1, σ. 175—Σεραφεὶμ Βυζαντίου,
ἐνθ. ἀνωτ., σ. 220. «Ἡ κατάληψις αὕτη τῆς Πρέβεζης ἀναγράφεται καὶ ἐν τινὶ ἐνθυμη-
σει γραφείσῃ μετὰ τρία ἔτη· πρόβλ. Σπ. Λάμπρου, N. Ἐλληνομ., 7 (1910) σ. 202
ἄρ. 318 : 1687... σωτήριον ἔτος ἀρχῆς... τρίτον ἔτος ὃν τῆς Μαύρας καὶ Πρέβεζας
ἀρθίσης παρὰ τῶν Βενετίκων». —Αθαν. Σταγειρίτου, Ἡπειρωτικά, Βιέννη, 1819, σ.
407, § κς'.

³) N. N. Memorie istoriogeografiche, ὡς ἀνωτ. σ. 47.—Ο Andr. Grasset
Saint Sauveur, Voyage κλπ., ὡς ἀνωτ. σ. 262, δέχεται ὠσαύτως τὴν 29 ν. ἡ. Σε-
πτεμβρίου, ὡς ἡμέραν παραδόσεως τοῦ φρουρίου πρόβλ. Καδμίου, Πολεμικὴ ἐπι-
χειρήσεις παρὰ τὴν Πρέβεζαν, σ. 12, ἐνθα ὁ συγγραφεὺς δέχεται τὴν 29 Σ/δρίου ἡς
ἡμέραν παραδόσεως τοῦ φρουρίου.

⁴) K. Σάθα, Ἐλληνικὰ ἀνέκδοτα, ὡς ἀνωτ., σ. 197.

τις υπ' ὄψιν τὴν κατὰ 11 ἡμέρας διαφορὰν τῶν ἡμερολογίων εὑρίσκει ὅτι αἱ δύο ἀνωτέρω πληροφορίαι συμφωνοῦσι. Παρὰ ταῦτα ὅμως ὁ Σάθας λέγει, ὅτι ὁ Μοροζίνης κατέλαβε τὸ φρούριον τὴν 8 Νοεμβρίου (ἡμέραν ἔορτῆς τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ)¹.

‘Ο Μοροζίνης γενόμενος κύριος τῆς Πρεβέζης διέταξεν, ὅπως τὸ κυριώτερον τῶν τζαμίων μεταβληθῇ εἰς ἐκκλησίαν τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, καθ' ἃ λέγει ὁ Σάθας, εἰς δόξαν τοῦ ἀγίου, κατὰ τὴν ἔορτὴν τοῦ ὅποιου ἐκυριεύθη τὸ φρούριον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀντίποιον τῆς ἐν Λευκάδι ὑπὸ τῶν Τούρκων βεβήλωσεως εἰκόνος τοῦ Ἀρχαγγέλου².

Μετὰ ταῦτα, ἀφ' οὗ ἐγκατέστησε διοικητὴν τοῦ φρουρίου τὸν Νικόλαον Λιόνην μὲν τίτλον ἐκτάκτου προβλεπτοῦ καὶ τακτικὸν προβλεπτὴν τὸν Πέτρον Ζαγούρην³ ἔπειτα δέ, ἀφ' οὗ ἐπεσκεύασε τὰ περιτοιχίσματα καὶ ἐφρόντισε περὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς πόλεως, περιέπλευσε τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς Ἑλλήνας.

Μετὰ δὲ τὴν ἐπίδειξιν ταύτην τοῦ νικηφόρου στόλου αὐτοῦ ἐπιστρέψας ὁ Μοροζίνης εἰς Πρέβεζαν διέμεινεν ἐν αὐτῇ ἐπ' ἀρχετὸν παρασκευαζόμενος, ὅπως μετασταθμεύσῃ εἰς Κέρκυραν πρὸς διαχείμασιν καὶ περίθαλψιν τῶν πασχόντων στρατιωτῶν αὐτοῦ. ‘Ἐν αὐτῇ δ' εὑρισκόμενος ἐδέχθη τὴν 23 Νοεμβρίου (1684) τὴν πρεσβείαν τῶν Μανιατῶν ἐξαιτουμένων τὴν συνδρομὴν τῆς Ἐνετικῆς δημοκρατίας πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ αὐτῶν ἀγῶνος⁴.

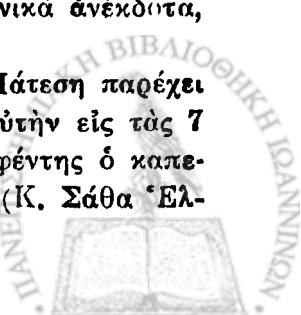
Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1685 ὁ Μοροζίνης ἐνώσας ἐν Κερκύρᾳ τὰς παρ' αὐτῷ ὑπαρχούσας δυνάμεις μετὰ τῶν ἐξ Ἐνετίας ἀποσταλεισῶν ἐπικουριῶν ἐπλευσε πρὸς τὴν Λευκάδα καὶ τὸν Ἀστακόν, ἐνθα ἐδέχθη καὶ νέας ἐπικουρίας. Οὕτω δὲ συγκροτήσας στόλον ἐβδομήκοντα ἐξ πλοίων, θν ἐπέβαινον ἐννέα χιλιάδες καὶ πεντακόσιοι στρατιῶται, ἀνέλαβε νὰ συνεχίσῃ τὸν συμμαχικὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον⁵. ‘Ο ἀγὼν οὗτος διαρ-

¹⁾ Κ. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη Ἐλλάς, ὡς ἀντ., σ. 320.

²⁾ Κ. Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ἐλλάς, ὡς ἀντ., σ. 320.

³⁾ Τῆς πρεσβείας ταύτης, ἀποτέλεσμα ἡ τοῦ Μοροζίνη ἀποστολὴ πυρίτιδος καὶ ἄλλων ἐφοδίων. Προβλ. Κ. Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ἐλλάς, ὡς ἀντ., σ. 325 κ. ἐξ.—‘Ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ Μάτεση σχετικῶς ὡναγράφονται τὰ ἐξῆς. «1685 Ἰανουαρίου 31 ἥρθε μία τράτα ἀπὸ τὴν Πρέβεζα καὶ εἶπε πῶς ὁ καπετάν γενεράλης ἐρολάρισε τέσσαρα καράβια τῆς ἀρμάδας καὶ τὰ φόρτωσε μπούλμπερι καὶ μπάλαις, μουσκέτα καὶ σπαθιά καὶ κουμαντάντε σὲ δαῦτα ὁ Δέλφις, γιὰ νὰ πάγγ στὴν Μάνη γιὰ βοήθεια τῶν Μανιατῶν καὶ καθὼς τοὺς ἐπρομετάρισε ἀναθε». (Κ. Σάθα, Ἐλληνικὰ ἀνέκδοτα, Χρονικὸν Μάτεση, σ. 198).

⁴⁾ ‘Ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ 1685 τὸ Χρονικὸν τοῦ Μάτεση παρέχει τὰς ἐξῆς ἀσημάντους περὶ Πρεβέζης πληροφορίας: α) 1685. Στὴν αὐτὴν εἰς τὰς 7 τοῦ Μαγίου, ἥρθε ἑνα καὶ ἀπὸ τὴν Ἀγία Μαύρα καὶ εἶπε πῶς ὁ ἀφέντης ὁ καπετάν γενεράλης στὰς 6 τοῦ αὐτοῦ, τρίτη ἡμέρα, ἐπῆγε στὴ Πρέβεζα.» (Κ. Σάθα, Ἐλ-

κέσας ἐπὶ δέκα καὶ πέντε περίπου ἔτη, καθ' ἃ τὰ ἔνετικὰ δύλα, κατὰ τὸν περισσότερον χρόνον ὁδηγούμενα ὅπο τοῦ Μοροζίνη, ἔσχον λαμπροτάτας ἐπιτυχίας, διεκόπη διὰ τῆς τῇ μασολαθήσει τῆς Ἀγγλίας καὶ Ὁλλανδίας ἐν Κάρολοβιτς, τὴν 26 Ιανουαρίου 1699 γενομένης συνθήκης¹.

Τούρκοι (1699-1717). Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἡ Ἐνετία ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν τὰ φρούρια τῆς Ναυπάκτου, τοῦ Ἀντιρρίου καὶ τῆς Πρεβέζης ἐπὶ τῷ δρόφ τῆς κατεδαφίσεως αὐτῶν².

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου ὁ σερασκέρης τῆς Ἑλλάδος Ἰσμαήλ πασᾶς καὶ ὁ Ἱερώνυμος Δολφίνος, διορισθέντες πληρεξούσιοι πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν συμφωνηθέντων, προέβησαν εἰς τὴν ἐκκένωσιν καὶ ἀνατίναξιν τῶν φρουρίων τῆς Πρεβέζης, Ἀντιρρίου καὶ Ναυπάκτου, καὶ τὴν εἰς τὰς τουρκικὰς φρουρὰς παράδοσιν αὐτῶν³. Κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν

λην. ἀνέκδοτα, σ. 200. β') 1685... Ὁκτωβρίου 4, ἥρθανε 35 καράδια τῆς ἀρμάδας, καὶ πραματευτάρικα φορτωμένα λαό, καὶ τὸν ἐπαρχάραντος ἐδῶ ἔως τυεῖς χιλιάδες καὶ τὸν ἄλλον στὴν Πρέβεζα, Κεφαλονία καὶ Κορφούς. (Κ. Σάθα, Ἑλλην. ἀνέκδοτα, σ. 203). γ') 1685... Ὁκτωβρίου 20, ἥρθε μιὰ βάρκα ἀπὸ τὴν Πρέβεζα καὶ εἶπε πῶς ἀφέντης ὁ καπετάν γκινεράλης ἐπῆγε στὴν Πρέβεζα, καὶ ἐπῆγε παρακάτω ἔξη μίλια, εἰς ἕνα κάστρο ὀνομαζόμενο Γόνιτζα, καὶ τὸ πῆρε καὶ ἔβαλε κομμάτια καὶ σουλτάτους εἰς δοῦτο καὶ τὸ φορτιφικάρισθε γιὰ νὰ φυλάξῃ τῆς Ρούμελης τὰ χωριά.» (Κ. Σάθα, Ἑλλην. ἀνέκδοτα, σ. 203).

¹) Ἡ συνθήκη αὗτη ἐλαβεν, ὡς γνωστόν, τὸ ὄνομα ἐκ τῆς παρὰ τὴν δεξιὰν ὅχθην τοῦ Δουνάβεως κειμένης Κροατικῆς πόλεως Κάρολοβιτς, ἐν ᾧ συνήλθον, τὴν 23 Ὁκτωβρίου 1698. οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἀντιμαχομένων καὶ μετὰ μαχρὰς συζητήσεις γενομένας εἰς τριάκοντα καὶ ἔξι συνεδριάσεις, ἀπὸ τῆς 17 Νοεμβρίου 1698 μέχρι τῆς 26 Ιανουαρίου 1699, καθώρισαν τοὺς δρους ταύτης. Βλ. P. Garzoni, Iстория della repubblica di Venezia, Βενετία, 1705, σ. 811.—Arbois (frères d'), Memoire κλπ., ὡς ἀνωτ. σ. 55. 88.—Κ. Σάθα, Ἑλληνικὰ ἀνέκδοτα, Χρονικὸν Γαλαξειδίου, σ. 38.—Κ. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ., σ. 426.—Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἰστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἔκδ. Ε' (1925) τόμ. Εβ', σ. 102.

²) Ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ Γαλαξειδίου, γραφέντι τῷ 1703, ἀναφέρονται τὰ ἔξης· «ἐν τέλει δέ, διὰ τῆς ἐν ἔται 1700 (δρθ. 1699) γενομένης ἐν Καρολοβίτησῃ συνθήκης εἰρήνης μεταξὺ τοῦ σουλτάνου Μουσταφᾶ καὶ τῆς Ἐνετικῆς Δημοκρατίας, ἡ Ναυπακτος μετὰ τῆς Πρεβέζης παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους» (Κ. Σάθα, Ἑλλην. ἀνέκδοτα Χρονικὸν Γαλαξειδίου, σ. 38).—Ο Καισάριος Διπόντες ἐν τῷ Χρονογράφῳ (1648-1704) ἀσφῶς ἀναγράφει τὰ κατὰ τὴν συνθήκην ταύτην (Κ. Σάθα, Μεσαιων. βιβλιοθήκη, τόμ. 3, σ. 60).—Μελετίου, Γεωγραφία, ὡς ἀνωτ., τόμ. 2 σ. 279.—André Grasset Saint Sauveur, ὡς ἀνωτ., σ. 265.—Σεραφεὶμ Βυζαντίου, Δοκίμιον, ὡς ἀνωτ., σ. 220. Οὗτος ἐν σελ. 224 λέγει δὲ μεταξὺ τῶν κατεδαφισθέντων φρουρίων εἶναι καὶ τὸ τῆς Μπούκας κείμενον ἐναντὶ τοῦ Ἀκτίου ἀκρωτηρίου, ἐπὶ τῆς θέσεως Παλαιοσάραγα, ἡτις ὠνομάσθη ὡντω ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἐπ' αὐτῆς λαμπροῦ ἀνακτόρου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.—Garzoni, Iстория, ὡς ἀνωτ., σ. 811.—Arbois (frères d') Memoire, ὡς ἀνωτ. σ. 55 58.—Αθαν. Σταγειρίτου, ὡς ἀνωτ. σ. 407 § κζ'.—Ζώτου Μολοσσοῦ, Ἡ πειρωτικὴ μελέται, Δρομολόγιον, Ἀθῆναι, 1878, τόμ. 4, σ. 51.

³) Garzoni, Iстория della repubblica di Venezia, ὡς ἀνωτ. σ. 794-826.—J. Hammer, Geschichte, ὡς ἀνωτ., τόμ. 12, σ. 446-450.—Κ. Σάθα, Τουρκοκρ., Ἑλλάς.

φρουρίων τῆς Πρεβέζης καὶ Ναυπάκτιου πολλοὶ τῶν προύχόντων μὴ ἀνεχόμενοι νὰ ὑπαχθῶσι καὶ πάλιν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν ἡναγκάσθησαν νὰ ἐκπατρισθῶσιν εἰς Πελοπόννησον¹.

‘Η διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κάρλοβιτς ὅμως συνομολογηθεῖσα εἰρήνη δὲν διήρκεσεν εἰ μὴ ἐλάχιστον χρόνον, διότι ἡ Τουρκία, λαθοῦσα ἀφορμὴν ἐκ τῆς εἰς τὸ ὑπὸ τῶν ‘Ενετῶν κατεχόμενον Κάτταρον προσφυγῆς Μαυροβουνίου ἐπαναστάτου, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς ‘Ενετικῆς δημοκρατίας (9 Δεκεμβρίου 1714).

‘Η δὲ κατὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐνετικῶν κτήσεων ἐπίθεσις τῶν Τούρκων ἡτο τόσον δρμητική, ὥστε δὲ μέγας βεζίρης Δαμάτης Ἀλῆς, ὅστις ὡς σερασκέρης διηγήθηνε τὴν ἐπιχείρησιν, κατώρθωσεν ἐντὸς τριῶν μόνον μηνῶν νὰ καταλύσῃ τὴν ἐνετικὴν κυριαρχίαν, νὰ διαλύσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη ἰδρυθὲν ἐν αὐτῇ ἐνετικὸν βασίλειον καὶ νὰ ὑπαγάγῃ τὴν ἀτυχῆ χώραν ἐκ νέου ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1715.

Κατὰ δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος δὲ τουρκικὸς στόλος περιπλέων τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας ἔφθασε μέχρι Κερκύρας, ἦν καὶ ἐστενοχώρησε διὰ στενῆς πολιορκίας, ἀνευ ὅμως ἀποτελέσματος, διότι δὲ φρούραρχος αὐτῆς *Schullenburg* ἀντέταξεν ἐρωμένην καὶ ἐπιτυχῆ ἀντίστασιν.

‘Ενετοί (1717-1797). ‘Ο *Schullenburg* ἐνθαρρυνθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας ταύτης καὶ συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ ‘Ενετοῦ ναυάρχου *Pisani* ἐπεχείρησε διαφόρους ἀποβάσεις εἰς τὰς ἀπέναντι ἡπειρωτικὰς ἀκτὰς καὶ τέλος τὸν ‘Οκτώβριον τοῦ 1717 ἀποβιβάσας ἔξακισχιλίους ἄνδρας παρὰ τὴν Πρέβεζαν ἡνάγκασε τὴν ἐν αὐτῇ τουρκικὴν φρουρὰν ν’ ἀποχωρήσῃ εἰς ‘Αρταν². Γενόμενος δὲ οὗτῳ κύριος τῆς Πρεβέζης καὶ Βονίτσης, ἦν κατέλαβε σχεδὸν ἀνευ ἀντιστάσεως, ὑπῆγαγε ταύτας καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν κυριαρχίαν. ‘Η νέα αὐτῇ ὑπαγωγὴ ἐκυρώθη διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Πασάροβιτς (10/21 Ιουλίου 1718), δι’ ἣν εἴτε θέτη τέρμα εἰς τὸν τετραετῆ ἐνετοτουρκικὸν πόλεμον. Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἡ ἀπὸ τοῦ Βουθρωτοῦ μέχρι Πρεβέζης καὶ Βονίτσης λωρίς, ἥτις εἶχε σπουδαιοτάτην σημασίαν διὰ τὴν ἄμυναν τῆς Κερκύρας, ἐξεχωρήθη εἰς τὴν ‘Ενετίαν καὶ παρέμεινεν ἐπὶ μαρῷ εἰς αὐτήν³, δηλαδὴ μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς ‘Ενετικῆς

ώς ἀνωτ., σ. 427.—Μελετίου, Γεωγραφία, ὡς ἀνωτ., σ. 279 «καὶ ὑπ’ αὐτῶν (τῶν Οὐενετῶν) κατεδαφίσθη ἐν ἔτι 1701 μὲ τὰς συνθήκας ὅπου ἔκαμον».

¹⁾ Garzoni, Istoria . . . , ὡς ἀνωτ., σ. 826.—Κ. Σάθα, Τουρκοκρ. ‘Ελλάς, ὡς ἀνωτ., σ. 427.

²⁾ J. Hammer, Geschichte, ὡς ἀνωτ. τόμ. 7, σ. 222.

³⁾ André Grasset Saint Sauveur, ὡς ἀνωτ., σ. 262.—Xavier Scrofani, Voyage en Gréce, fait en 1794 et 1795, Paris, 1801, τόμ. 3, σ. 16.—J. Hammer, Geschichte, ὡς ἀνωτ., τόμ. 7, σ. 222.—Arbois (frères d’), Memoire, ὡς ἀνωτ., σ. 55.—Κ. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη ‘Ελλάς, ὡς ἀνωτ., σ. 447.—Σεραφείμ Ευζαντίου, Δοκί-

Δημοχρατίας. Κατά τὸ δύγδοηκονταετὲς τοῦτο διάστημα ‘Ενετοὶ προνοηται (proveditorī), ὃν κατάλογον παρέχει ὁ Hopf¹, κατά τὸ σύνηθες ἔκυ-
δέρων τὴν Πρέβεζαν. Τελευταῖος δὲ προνοητὴς ἀναφέρεται ὁ Ἰάκωβος
Λωρέντζος Soranzo.

Ἐν τῷ μεταξὺ παρουσιάσθη νέος πολιτικὸς παράγων συλλαβὼν τὴν
ἰδέαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, ἡ Ρωσία. Αὕτη ἀπὸ τοῦ δεκάτου
πέμπτου αἰῶνος παντοιοτρόπως προσπαθήσασα νὰ προσοικειωθῇ τοὺς
Ἑλληνας πρὸς ἵκανοποίησιν τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Παλαιολόγου βλέ-
ψεων πολλάκις ὑπέθαλψεν, ἀνευ δυνατοῦ ἀποτελέσματος, τὰς πρὸς ἔξεγερσιν
τῶν Ἑλλήνων διαθέσεις.

Μετὰ δὲ τὴν κατ’ Ὁχτώβριον τοῦ 1768 ὑπὸ τῆς μεγαλεπηθόλου
Αἰκατερίνης τῆς Β’ κήρυξιν τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου, αἱ προσ-
πάθειαι ἔγιναν συστηματικῶτεραι καὶ ἐπέφερον ἐπὶ τέλους τὴν γνωστὴν
ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐπανάστασις τοῦ Ὁρλάφ ἀτυχῆ κατὰ τὸ ἔτος 1770 ἔξεγερ-
σιν, ἥτις τόσας συνεσώρευσε συμφορὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίᾳ τὴν Πε-
λιοπόννησον².

Εἰς τὴν ἔξεγερσιν ταύτην, ἡς μετέσχον καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ὑπὸ τοὺς
Ἐνετοὺς διατελουσῶν Ἰονίων νήσων, ἰδίᾳ οἱ Κεφαλλήνες καὶ οἱ Ζακύν-
θιοι, δὲν ἔλαθον φαίνεται μέρος οἱ κάτοικοι τῆς Πρεβέζης, πειθόμενοι
ἴσως εἰς τὰς συστάσεις τῶν Ἐνετῶν διοικητῶν, οἱ ὅποιοι προσεπάθησαν
νὰ ἐμποδίσωσι καὶ τοὺς τῶν νήσων κατοίκους ἀπὸ τῆς συμμετοχῆς εἰς
ἀδέναιον ἀγῶνα. Μολονότι δὲ ἡ ἐπανάστασις ἔξηπλώθη μέχρι τῶν προ-
θύρων τῆς Πρεβέζης ἐν τούτοις, ἐξ ὅσων ἡμεῖς μέχρι τοῦδε γνωρίζομεν,
οὐδαμοῦ ἀναφέρεται ἔξεγερσις ἢ οἵαδήποτε ἄλλη συμμετοχὴ τῆς πόλεως
ταύτης εἰς τὸν ἀγῶνα ἐκεῖνον.

Ἡ ἐναντίον τοῦ ἀγῶνος τούτου στάσις τῆς Ἐνετίας ὠφείλετο εἰς τὴν
συντηρητικὴν πολιτικὴν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ μακροῦ ἤσκει. Ἀπὸ τῆς συνθή-
κης δηλονότι τοῦ Πασάροβιτς ἡ γαληνοτάτη Πολιτεία, αἰσθανομένη τὴν οὐν
τῷ χρόνῳ κατάπτωσιν τοῦ μεγαλείου αὐτῆς καὶ ποθοῦσα τὴν πραγματι-
κὴν γαλήνην καὶ εἰρήνην πρὸς περισυλλογὴν καὶ συντήρησιν τοῦ ἀπομεί-
ναντος εἰς αὐτὴν κράτους, ἀποτελουμένου ἐκ τῆς Ἐνετίας, τῆς Ἰστρίας,
τῆς Δαλματίας, τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῆς ἀπὸ Βουθρωτοῦ μέχρι Πρε-

μιον, ὡς ἀνωτ., σ. 220.—Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἡπείρου, σ. 132.—Ζώτου
Μολοσσοῦ, Δρομολόγιον, 4 σ. 51.

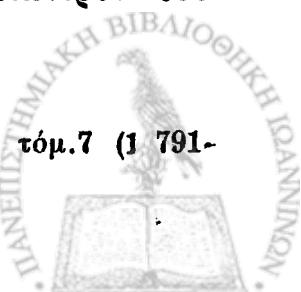
¹⁾ Ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Hopf δημοσιευθέντι καταλόγῳ πρῶτος ἀναφέρεται ὁ Giovan-
nantonio Trevisano q. Paolo (eletto 27 Jugl. 1721) καὶ τελευταῖος ὁ Jacopo Lo-
renzo Soranzo q. Pietro (eletto 28 Februario 1796). Bl. Ch. Hopf, Chroniques
Grèco-romanes, Berlin, 1873, σ. 405.

²⁾ Κ. Σάθα, Τουρκονομ. Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ., σ. 452 κ. ἔξ.

βέζης καὶ Βονίτσης λωρίδος, ἀπέφευγε παντὶ οθένει τὴν ἀνάμειξιν εἰς ὑποθέσεις ἐκτὸς τοῦ κράτους αὐτῆς. Παρὰ τὴν συντηρητικὴν ὅμως πολιτικήν, ἣν ἐπὶ μακρὸν ἤσκησε, καὶ παρὰ τὴν οὐδετερότητα, ἣν ἐτήρησε κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῆς ἐπαναστατησάσης Γαλλίας, δὲν ἔμεινεν ἀβλαβῆς, διότι ὁ στρατηγὸς Βοναπάρτης πολεμῶν ἐν Ἰταλίᾳ προεχώρησε μέχρι τῶν ἐνετικῶν κτήσεων καὶ πολλὰ κατὰ καιροὺς ἀφῆρεσεν ἀπὸ τῆς Ἐνετικῆς δημοκρατίας φρούρια. Τέλος δὲ κηρυχθέντος τοῦ κατὰ τῆς Γαλλίας πολέμου τῆς Αὐστρίας, μεθ' ἣς συνεμάχησαν, πλήν τινων γερμανικῶν χωρῶν, τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σαρδινίας, καὶ ἡ Ἀγγλία, ἥναγκάσθη καὶ ἡ Ἐνετία νὰ ταχθῇ μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ οὕτω ἔδωκεν εἰς τὸν Βοναπάρτην τὴν εὐκαιρίαν, τὸ θέρος τοῦ 1797, νὰ καταφέρῃ κατὰ ταύτης τὸ τελειωτικὸν κτύπημα, νὰ διακηρύξῃ ὅτι «δὲν θὰ ἐπιτραπῇ οὐδεμία παρενόχλησις τῆς μεγάλης Γαλλικῆς Δημοκρατίας ὑπὸ τῶν μικρῶν Ἰταλικῶν ἐπικρατειῶν» καὶ νὰ διαλύσῃ τὴν ἄλλοτε ὑπερήφανον Ἐνετικὴν Δημοκρατίαν, ἣς τοὺς ναυστάθμους καὶ τὰ μουσεῖα ἐκένωσε παντὸς πολυτίμου ἀντικειμένου.

Γάλλοι (1797-1798). Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν κατὰ τῆς Ἐνετίας ἐνεργειῶν ὁ στρατηγὸς Βοναπάρτης ἀπέστειλε τὸν στρατηγὸν Gentili νὰ καταλάβῃ τὰς ὑπὸ τὴν Ἐνετίαν διατελούσας Ἰονίους νήσους καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Ἡπείρου ὑπὸ αὐτὴν ὑπαγόμενα ἔδαφη. «Ο Gentili σύχερῶς ἐγένετο κύριος τῶν ἐνετικῶν τούτων κτήσεων, διότι οὐδεμία κατ' αὐτοῦ ἀντετάχθη ἀντίστασις. Αἱ δὲ κατὰ τῆς μικρᾶς καὶ ἀνισχύρου πλέον δημοκρατίας ἐνέργειαι αὗται τοῦ στρατηγοῦ Βοναπάρτου ἐκυρώθησαν διὰ τῆς τὴν 6/17 Οκτωβρίου 1797 ἐν Καμποφορμίῳ συναφθείσης συνθήκης, δι' ἣς ἡ μὲν πρὸ μικροῦ σύμμαχος τῆς Ἐνετίας Αὐστρία ἐγένετο κυρία ὅλης τῆς συνεχοῦς ἡδαφικῆς ἐκτάσεως, τῆς ἐκτεινομένης ἀπὸ τῆς Ἐνετίας μέχρι τῶν νοτίων ὁρίων τῆς Δαλματίας, ἡ δὲ Γαλλία ἔλαβε τὰς Ἰονίους νήσους καὶ τὴν μετ' αὐτῆς διοικητικῶς συνδεομένην ἀπὸ τοῦ Βουθρωτοῦ μέχρι Βονίτσης λωρίδα, ἥτις, ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν, δυνάμει τῆς συνθήκης τοῦ Πασάροβιτς ἀπετέλει τμῆμα τοῦ ἐνετικοῦ κράτους. Εἰς τὴν λωρίδα ταύτην φυσικῶς ἀνήκον καὶ αἱ πόλεις Βουθρωτόν, Πάργα, Πρέβεζα καὶ Βόνιτσα. Καὶ εἰναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐν τῷ πέμπτῳ ἀρθρῷ τῆς συνθήκης ταύτης, δι' οὐ κανονίζεται ἡ θέσις τῶν ἐνετικῶν κτήσεων, δὲν ἀναφέρονται δονομαστὶ εἰ μὴ μόνον τὸ Βουθρωτόν, ἡ «Ἄρτα καὶ ἡ Βόνιτσα, ἄλλ' ἀσφαλῶς ἡ Πρέβεζα καὶ ἡ Πάργα πρέπει νὰ ταχθῶσιν εἰς τὰς «ἐν γένει κτήσεις τὰς πρότερον βενετικὰς ἐν Ἀλβανίᾳ, τὰς κειμένας νοτιώτερον τοῦ κόλπου τοῦ Δρίνου»¹.

¹⁾ Ch. de Martens, Recueil de principaux traités, Γοτίγγη, τόμ.7 (1 791-

Τόσον δυμώς οι Ἐνετοὶ είχον ἀμελήσει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὴν διοίκησιν καὶ ἀμυναν τῶν ἐπὶ τῆς Ἡπείρου κτήσεων αὐτῶν, ὥστε, ὅτε οἱ Γάλλοι ἔγιναν κύριοι τῆς Πρεβέζης, δὲν εὔρον ἐν αὐτῇ εἰ μὴ ἀντὶ φρουρᾶς δώδεκα μόνον Σλαβούνους μισθοφόρους, εἰς οὓς εἶχεν ἀνατεθῆ ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἡ φρουρησις τῆς πόλεως, ἀντὶ ἀμυντικῶν μέσων τρία μόνον σιδηρᾶ τηλεβόλα ἀποκείμενα ἐν τινι ἡρειπωμένῳ φρουρίῳ καὶ ἀντὶ διοικητηρίου ἐν μικρὸν ἡμικατεστραμμένον οἰκοδόμημα¹. τὴν δὲ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν κινδύνων ἀσφάλειαν τῆς πόλεως είχον ἀναλάβει οἱ κάτοικοι καὶ οἱ ἑκάστοτε εἰς αὐτήν, ὡς εἰς ἄσυλον, προσφεύγοντες ἀρματωλοὶ τῆς Ρούμελης².

Ο Βοναπάρτης ἀποδίδων μεγίστην σημασίαν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῆς ἡπειρωτικῆς λωρίδος καὶ θεωρῶν τὰς Ἑλληνικὰς ταύτας κτήσεις ὡς ἐνδιαφερούσας αὐτὸν μᾶλλον ἢ ἡ Ἰταλία ὀλόκληρος, ἔνεκα τῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν γειτονίας, ἐμερίμνησεν ἀμέσως περὶ τῆς ρυθμίσεως τῶν κατὰ τὴν διοίκησιν αὐτῶν. Συγχρόνως δὲ ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἀποστόλους τῆς γαλλικῆς διοικήσεως, τοὺς ἀδελφοὺς Νικόλον καὶ Δῆμον Σιεφανόπολι, οἵτινες ἀνήκον εἰς τὴν ἐν Cargese τῆς Κορσικῆς ἑλληνικὴν ἀποικίαν. Οὗτοι ἐπισκεφθέντες τὰς ἑλληνικὰς χώρας

1725), σ. 210 : Sa majesté l'empereur, roi de Hongrie et de Bohême, consent à ce que la république française possède en toute souveraineté les îles ci-devant vénitiennes du Levant : savoir, Corfou, Zante, Céphalonie, Sainte-Maure, Cerigo, et autres îles en dépendantes, ainsi que Butrinto, Larta, Voniita, et *en général tous les établissements ci-devant Vénitiennes en Albanie, qui sont situés plus bas que le golfe de Londrino.* Πρβλ. H. Holland, Travels in the Jonian isles, Albania, Thessaly, Macedonia, during the years 1812-1813, Λονδίνον, 1815, τόμ. 1, σ. 94.—Π. Χιώτου, Ἰστοριὰ ἀπομνημονεύματα, τόμ. 3, σ. 617 κ. ἔξ — Κ. Σάθα, Τουρκοκρατ. Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ., σ. 565.—Σεραφείμ Βυζαντίου, Λοκίμιον, ὡς ἀνωτ., σ. 221.—Σπ. Ἀραβαντινοῦ, Ἰστορία Ἀλῆ πασᾶ, Ἀθῆναι, 1895, σ. 109.—Οὐίλ. Μίλλερ—Σπ. Αόμπρου, Ἡ Τουρκία καταρρέουσα, Ἀθῆναι, 1914, σ. 9—20.

¹) Ἀθανασίου Σταγειρίτου, Ἡπειρωτικά, σ. 408 «οἱ Γάλλοι εὔρον τὸ διοικητήριον τῶν Ἐνετῶν ἐρείπιον, δύο καλύβας αὐτῶν, καὶ ἐν παρεκκλήσιον, δύλα κρημνοσμένα. Τρία κανονια σιδηρᾶ εἰς τὴν γῆν κείμενα, καὶ δώδεκα σιρατιώτας φρουρά. Τοιαύτη ἦτο τότε ἡ κατάστασις τῶν κρατουόντων.

²) Χατζῆ Σεχρέτη, Βίος Ἀλῆ πασᾶ, παρὰ Κ. Σάθα, Ἰστορικαὶ διατριβαί, Ἀθῆναι, 1870, σ. 230 στ. 17.

Ἡ κλεφτουργιὰ τῆς Ρούμελης ἐδῶ 'ναι μαζωμένη,
μερόνυχτον διὰ πόλεμον αὐτοὶ 'ναι λυσσασμένοι

καὶ σελ. 232 στ. 6.

Κ' ἡ κλεφτουργιὰ τῆς Ρούμελης κ' ἐκεῖνοι βουλλωθῆκαν
Φραντζέζοι γράφθηκαν κι' αὐτοὶ 'ς τὴν Πρέβεζαν καὶ μπῆκαν.

Σπ. Αραβαντινοῦ, Ἰστορία Ἀλῆ πασᾶ, σ. 109. — Κ. Σάθα, Τουρκ. Ἑλλάς, ὡς ἀνωτ., σ. 565.—Παν. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογρ. Ἡπείρου, 134.

κατὰ τὰ ἔτη 1797 καὶ 1798 ἐπεσκέφθησαν καὶ τὴν Πρέβεζαν, περὶ ἣς παρέχουσιν ἵκανὰς πληροφορίας¹.

Άλη πασᾶς (1798-1799). Υπὸ τὴν γαλλικὴν δύμας δημοκρατίαν δὲν διετέλεσεν ἡ Πρέβεζα εἰ μὴ βραχύτατον χρόνον, διότι ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐπωφελούμενος τοῦ ἀγῶνος, δην ἡ Ρωσία, συμμαχήσασα μετὰ τῆς Τουρκίας, μετὰ τὴν καὶ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ἀδουνκίρ (1-3 Νοεμβρίου 1798) καταστροφὴν τοῦ γαλλικοῦ στόλου, διεξῆγε κατὰ τῆς Γαλλίας πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ δισημέραι αὐξανομένης διπλωματικῆς ἐπιφροῆς τῆς νεαρᾶς δημοκρατίας, πρὸς δὲ ἐνθαρρυνθμενος καὶ ὑπὸ τῆς παρουσίας τοῦ διαπλέοντος τὰς ἐλληνικὰς θαλάσσας ρωσοτουρκικοῦ στόλου, ἐπεχείρησε νὰ γίνῃ κύριος τῶν ἐπὶ τῆς Ἡπείρου γαλλικῶν κτήσεων. Ο πολυμήχανος λοιπὸν Ἀλῆς, ἀφοῦ προσέβαλε τὴν Χιμάραν καὶ ἔγινε κύριος τοῦ Βουθρωτοῦ, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν Πρέβεζαν, ἣς καὶ ἐγένετο κύριος μετὰ τὴν παρὰ τὴν Νικόπολιν μάχην (12 Ὁκτωβρίου 1798), καθ' ἣν οἱ Γάλλοι, μετὰ ἀξιοθαύμαστον ἀντίστασιν, καμφθέντες κατεσφάγησαν ἢ συνελήφθησαν καὶ ἥχθησαν αἰχμάλωτοι μετὰ τοῦ στρατηγοῦ La Salsette καὶ τῶν ἀξιωματικῶν Hiott καὶ Tissot. Τῆς Πρέβεζης, ἡτοις κατὰ μέγα μέρος ἐγένετο παρανάλωμα τοῦ πυρός, οἱ ἀτυχεῖς κάτοικοι κατεσφάγησαν κατὰ τρόπον μόνον εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ συνήθῃ².

¹⁾ Voyage de Dimo et Nicolo Stephanopoli en Grèce, pendant les années 1797 καὶ 1798, Λονδίνον, 1800, τόμ. 2, σ. 140 κ. ἔξ. — Πρόβλ. Μίλλερ-Λάμπρον, Ἡ Τουρκία καταρρέουσα, σ. 9 κ. ἔξ.

²⁾ Περιγραφὰς τῆς ὄχυρώσεως τῆς Νικοπόλεως, τῆς παρ' αὐτὴν καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς μάχης, τῆς ἀνδρείας ἀντιστάσεως τῶν Γάλλων, τῆς σφαγῆς καὶ αἰχμαλωσίας αὐτῶν, ὡς καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Πρέβεζης καὶ σφαγῆς τῶν κατοίκων αὐτῆς εὐρίσκει τις παρὰ τοῖς: J. Bellaire (Précis des opérations générales de la division française du Levant, Paris, 1808, σ. 203 κ.έ.—Χατζῆ Σεχοέτη, Βίος Ἀλῆ πασᾶ ὡς ἀνωτ., σ. 228 κ.έ.—Pouqueville, Histoire de la régénération de la Grèce, Paris, 1825, τόμ. 1, σ. 148 κ.έ.—Th. Smart Hughes, Travels in Greece and Albania, Λονδίνον, 1830, τόμ. 2, σ. 227 κ.έ.—Raoul de Malherbe, L'Orient 1818—1845, historique, politique, religion, moeurs etc. Paris, 1846, τόμ. 1, σ. 250 κ. ἔξ.—Πρὸς δὲ πρό. H. Holland, Travels, ὡς ἀνωτ., τόμ. 1, σ. 94.—Ed. Dodwell, A. Classical and topographical tour through Greece, Λονδίνον, 1819, σ. 54.—Αθ. Σταγειρίτου, Ἡ Ηπειρωτικά, ὡς ἀνωτ., σ. 408.—Leake Travels in northern Greece, Λονδίνον, 1835.—Σπ. Λάμπρον, Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. 1 (1904), σ. 491, ἐπιστολὴ «Ἀλῆ πασᾶς πρὸς τοὺς Παργιώτας».—«Ἐγὼ Ἀλῆ πασᾶς. Εἴδησις πρὸς ἑσᾶς τοὺς Παργιώτας. ὅτι ἐβεβαιωθήκετε ὁ πόλεμος, δην ἔγινε σήμερον, καὶ ἐξάπωσα τὴν Πρέβεζαν ..»—«Πρέβεζα, τρίτη (2) Ὁκτωβρίου ἀμάξι 1798».—Σεραφείμ Βυζαντίου, Δοκίμιον, ὡς ἀνωτ., σ. 221.—Γερασ. Μαυρογιάννην, Ἰστορία τῶν Ιονίων νήσων, Ἀθῆναι 1889, τόμ. 1, σ. 168 κ. ἔξ.—Σπυρ. Ἀραβαντινόν, Ἰστορία Ἀλῆ πασᾶ, ὡς ἀνωτ., σ. 108 κ.έ.—Καρ. Μενδελσόνος Βαρθόλδη μιφρ. Ἡλ. Οίκονομοπούλου, Ἰστορία Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως, Ἀθῆναι, 1894, τόμ. 1, σ. 141.—Καδμίου, Πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις, ὡς ἀνωτ., σ. 14.

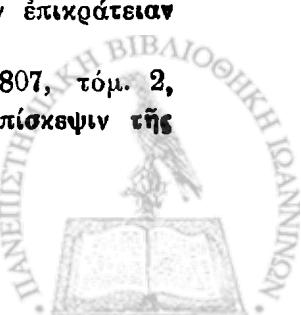
Τουρκική κυριαρχία (1800-1807). Είς χειρας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἔμεινεν ἡ Πρέβεζα ἐπὶ δύο μόνον ἔτη, διότι ἡ Ρωσία, μετὰ τὴν κατὰ Φεδρουάριον τοῦ 1799 ἀλωσιν τῆς Κερκύρας καὶ τὴν κατὰ Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὅλοσχερῇ ἐκβολὴν τῶν Γάλλων ἐκ τῆς Ἐπτανήσου καὶ τῆς ἥπειρωτικῆς λωρίδος, ἐπειδὴ δὲν ἦτο διατεθειμένη νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Τουρκίαν τὰς διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῆς ἀπὸ τῶν Γάλλων ἀποσπασθείσας χώρας, μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις ἔπεισε τὴν σύμμαχον νὰ στέρεξῃ ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν συγχρότησιν αὐτονόμου πολιτείας τῶν Ἰονίων νήσων ὑπὸ τὴν ρωσοτουρκικὴν κυριαρχίαν, ἀφ' ἐτέρου δὲ εἰς τὴν εἰς αὐτὴν παραχώρησιν τῶν ἐπὶ τῆς Ἡπείρου πρώην ἐνετικῶν κτήσεων, δηλαδὴ τῆς Πρεβέζης, Βονίτσης, Βουθρωτοῦ καὶ Πάργας. Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συμφωνίας τῆς 9/21 Μαρτίου 1800¹⁾ ἡ Πρέβεζα μετὰ τῶν λοιπῶν τριῶν ἥπειρωτικῶν πόλεων τεθεῖσα «ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως» ὡς λέγει ὁ "Ανθίμος Γαζῆς²⁾, ἐκυθερωνάτο διὰ τοῦ ἐν αὐτῇ ἔδρεύντος κοινοῦ τῶν προνομιούχων τούτων ἥπειρωτικῶν πόλεων ὑπάτου ἀντιπροσώπου, ὡς εἰπεῖν ἀρμοστοῦ, τοῦ σουλτάνου, ὅστις

κ. ἔξ. — Π. Κονγκιέτα, Πραγματεία τοπογραφική, ίστορική καὶ ἐθνολογική, Ἀθῆναι, 1905, σ. 225 κ. ἔξ.—Σπ. Λάμπρον, Ν. Ἑλληνομ. τόμ. 7 (1910), σ. 251, ἀριθ. ἐνθυμήσεως 498: 1798 «ἔστειλε ἀρμάδα ὁ Τούρκος σμιμένη μὲ τοῦ Παύλου Ρούσου Μοσκοβίτη καὶ ἡλθαν καὶ ἐπροσωνύήσα μας δοκώντας τοὺς Φραντζέζους· μὰ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν εὗρε ἀφορμὴν ὁ Βεληπασᾶς τῶν Φραντζέζων καὶ ἡλθε μὲ πολλὰ στρατεύματα καὶ ἐτρόπος τὴν Πρέβεζαν. Τί θρῆνος, τί σφαμός, τί πνημὸς θαλάσσης. Τὴν ὅμοιαν συμφορὰν ποτέ οὐκ ἔγεινε· ἔγιόμισαν τὰ νησιὰ ἀνθρώπους Κεφαλωνιὰ καὶ Θυάκι· πλὴν παρ' ἐλπίδα ἔγλυτώσαμε διατὶ εἶχε ἔτοιμα καράβια γαλαξιδιότικα ναλθοῦν νὰ μᾶς πάγουν ὀλους ἀπὸ σπαθὴ μὴ φαντὶ ἔξαφνους ἡ ἀρμάδα. "Οσα ἔγιναν Τιερες Θεέ. [Ἐν κώδικι 47 τῆς ἐν Ἀγίῳ δρει μονῆς Ξενοφῶντος] Δάμπρου τόμ. 1, σ. 66). — Passow, Carmina Graeca, σ. 149 ἀρ. 201 :

Βάστα, καημένη Πρέβεζα τ' Ἀλῆ πασᾶ τ' ἀσκέρια,
Τί νὰ βαστάξω, δὲν μπορῶ καὶ τί τὰ πταγιαντήσω!
Ἀλῆ πασᾶς μὲ πέτρωσις μὲ δεμοχτὸν χιλιάδες.

¹⁾ Ch. Martens, δινθ. ἀνωτ. 2 (1814-1815) inclusiv. Γοτίγγη, 1818 τόμ. 2 σ. 639 «Les îles de Corfou, Céphalonie, Zante, St^e Maure, Ithaque, Cérige et Paxo avec leurs dépendances, telles qu'elles sont désignées dans le Traité entre sa Majesté l'Empereur de toutes les Russies et la Porte-Ottomane du 21 Mars 1800». — Η συνθήκη αὗτη ἐκυρώθη ὑπὸ μὲν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας τὴν 6 Αύγουστου 1800, ὑπὸ δὲ τοῦ σουλτάνου τὴν 6 Νοεμβρίου ἵδιου ἔτους. — Παν. Χιώτου, Ιστορικὰ ἀπομνημονεύματα, τόμ. 3 (1863) σ. 748 κ. ἔξ. σ. 751 ἀρθρ. 80ν «Αἱ χώραι Πρεβέζης, Βονίτσης καὶ Βουθρωτοῦ, ἐπειδὴ κείνται ἐν τῇ ἔηρᾳ ἀπεσπασμέναι τῆς Βενετίας καὶ συνεχόμεναι τῇ Ἀλβανίᾳ θὰ ὄσιν ἀπασαι μεθ' ὅλων τῶν ἔξαρτημάτων αὐτῶν καὶ περιχώρων προσηρτημέναι πρὸς τὴν ἐπικράτειαν τῆς Υ. Π. καὶ αὐτῇ μόνῃ θὰ προσανήκωσιν».

²⁾ Μελετίου, Γεωγραφία, ὡς ἀνωτ. ἔκδ. β', ὑπὸ Ἀνθίμου Γαζῆ, 1807, τόμ. 2, σ. 278,α «τὰ νῦν ὅμως [ἡ Πάργα] διοικεῖται δημοκρατικῶς ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καθὼς καὶ ἡ Πρέβεζα καὶ ἡ Βόνιτζα».

ἔφερε σὺν ἄλλοις καὶ τὸν τίτλον τοῦ βοεθόδα¹. Τοιοῦτος δὲ διωρίσθη διὰ σχετικοῦ φιρμανίου² ὁ Ἀβδουλάχ μπέης³.

Τὸ πόδην νέαν ταύτην πολιτειακὴν μορφήν, ἥν δυσκόλως δύναται τις νὰ καθορίσῃ⁴, ἡ Πρέβεζα διετέλεσε μέχρι τῶν μέσων τοῦ 1807, ὅτε καὶ ἐστερήθη τῶν προνομίων αὐτῆς.

Κατὰ τὸ διαρρεῦσαν δηλαδὴ ἔπταετὲς διάστημα ὁ ἀνταγωνισμὸς τῆς Ρωσίας κατὰ τῆς Γαλλίας, ἥτις ἐν τῷ μεταξὺ ἀνέκτησε καὶ πάλιν τὴν ἐν Ἀνατολῇ ἐπιρροὴν αὐτῆς, ὁσημέραι καθίστατο ἐντονώτερος καὶ ἐπὶ τέλους κατέληξεν εἰς βάρος τῆς Τουρκίας ἐναντίον τῆς ὁποίας ἡ Ρωσία ἐκήρυξε κατὰ Μαρτίου τοῦ 1807 τὸν πόλεμον⁵.

Τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τούτου ἐπωφελούμενος ὁ πονηρὸς σατράπης τῶν Ἰωαννίνων, ὃστις οὐ μόνον παρηκολούθει ἀγρύπνως τὴν ἀνώμαλον ταύτην κατάστασιν, ἀλλὰ καὶ καταλλήλως ὑπέθαλπεν αὐτὴν ἐκάστοτε κατὰ τὸ συμφέρον εἰς αὐτόν, διαβάλλων δὲ τὰς αὐτονόμους ἡπειρωτικὰς πόλεις, ὡς κέντρον τῶν ἀρματωλῶν καὶ τῶν κατὰ τῆς Τουρκίας ἀντιδρώντων, ἐπέτυχε νὰ πείσῃ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτι σκόπιμος ἦτο ἡ εἰς αὐτὸν ἐκχώρησις ἐκείνων. Οὕτω δὲ κατὰ τὸ 1806, κατώρθωσε ν' ἀγοράσῃ, ὡς φέρεται, τὴν ἐφ' ὅρους ζωῆς ἐπικαρπίαν αὐτῶν ἀντὶ ποσοῦ δικτακοσίων πουγγίων⁶.

Αλῆ πασᾶς (1807-1820). Εἰς τὸ ἀνωτέρῳ ἵσως δικαίωμα τῆς ἐπικαρπίας στηριζόμενος, μᾶλλον δ' ἐπωφελούμενος τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου ὁ Ἀλῆς ἀπέστειλε κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαΐου 1807 τὸν υἱὸν αὐτοῦ

¹⁾ Τὸν τίτλον καθορίζει τὸ σχετικὸν φιρμάνιον.

²⁾ Μετάφρασιν τοῦ φιρμανίου βλ. παρὰ Σεραφεὶμ Βυζαντίῳ, ὡς ἀνωτ. σ. 384.

³⁾ Βλ. φιρμάνιον ὡς ἀνωτέρῳ. Πρβλ. Σεραφεὶμ Βυζαντίου, Δοκίμιον ὡς ἀνωτ. σ. 222.—Κ. Παπαρρηγοπούλου, 'Ιστορία, ὡς ἀνωτ. ἐκδ. Ε', τόμ. Εβ, σ. 214.—Καρ. Μενδελσῶνος, ὡς ἀνωτ. σ. 142.

⁴⁾ Περὶ τῆς μορφῆς τοῦ πολιτεύματος τοῦ δημιουργηθέντος διὰ τῆς συνθήκης τῆς 21 Μαρτίου 1800 βλέπε τὴν πραγματείαν τοῦ Ἀριστ. Βρέκοση, 'Η συνθήκη τῆς 21 Μαρτίου 1800 καὶ τὰ πρινόμια τῶν Ἡπειρωτικῶν πόλεων Πρεβέζης, Πάργας, Βονίτσης καὶ Βουθρωτοῦ, ἐν Ἡπειρ. Χρονικ. 3 (1928) σ. 271 κ. ἔξ., ἐν ᾧ ἐκτενῶς ἐκτίθενται τὰ κατ' αὐτήν.

⁵⁾ Κ. Σάθα, Τουρκοκρ. Ἐλλάς, ὡς ἀνωτ., σ. 569 κ. ἔξ.

⁶⁾ Leake, Travels in north. Gr., ὡς ἀνωτ., τόμ. 3, σ. 488 κ. ἔξ.—Πρβλ. Ἀρ. Βρέκοση, 'Η συνθήκη κλπ., ὡς ἀνωτ. σ. 294, ἐνθα δρόμως οὗτος ἐκφράζει ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἀληθείας τῆς περὶ ἔξαγορᾶς εἰδήσεως, ἐφ' ὅσον αὐτῇ δὲν πιστοῦται ἀλλοθεν.—Ἐν τῷ συμφώνῳ τῆς 12/24 Ἀπριλίου 1819, δι' οὗ ἐπεκυρώθη ἡ παραχώρησις τῶν μὲν Ιονίων νήσων εἰς τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν, τῆς δὲ Πάργας εἰς τὴν Τουρκίαν ἀναφέρεται φητῶς ὅτι ἡ Πρέβεζα, ἡ Βόνιτσα, τὸ Βουθρωτὸν καὶ ἡ Πάργα ἀπετέλουν κύριον μέρος τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Βλ. Ch. Martens, Recueil, ὡς ἀνωτ. τόμ. 5 (1808—1822), σ. 389 «...qui sont des parties essentielles de nos états impériaux....». Πρβλ. Σπ. Λάμπρου, N. Ἐλληνομν. τ. 11 (1914) σ. 71, 74.

Βελῆν μετά ξηδεκα χιλιάδων ³ Αλβανῶν, οἵτινες ἐπιπεσόντες κατὰ τῆς Πρεβέζης ἔγένοντο κύριοι αὐτῆς καὶ ἔξεδίωξαν τὸν ἀγαθὸν βιοεδόδαν Ἀβδουλάχ μπέην, ὅστις ἐπιστρέφων εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐδηλητηριάσθη καθ' ὅδὸν ὅπὸ τοῦ συνοδεύοντος αὐτὸν ὑπηρέτου. Οὗτος καὶ πάλιν ἡ Πρέβεζα περιήλθεν εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅστις πρὸς ἔξασφάλισιν αὐτῆς ἐπεσκεύασε τὰ φρούρια, ἀνώρυξε πρὸς βιορᾶν αὐτῆς βαθεῖαν καὶ εὑρεῖαν τάφρον καὶ διὰ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν μουσουλμανικὸν ἔδαφος, ἔκτισεν ἐν αὐτῇ τζαμίον, οὗ ἡ παραχώρησις ἦ ἐγκατάλειψις ἀπηγορεύετο, ὃς γνωστόν, ὅπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ νόμου ¹. Ἀφ' οὗ δὲ ἔκτισε καὶ λαμπρὸν ἀνάκτορον, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ φρουρίου τοῦ κειμένου ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς γνωστῆς σήμερον ὅπὸ τὸ δνομα Παλιοσάραγα, παρέδωσε τὴν διοίκησιν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βελῆν.

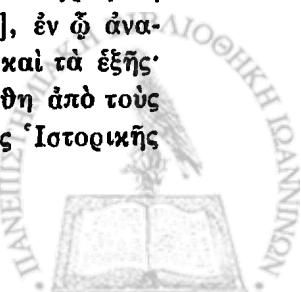
Ὕπὸ τὴν νέαν δουλείαν διέμεινεν ἡ Πρέβεζα μέχρι τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1820, ὅτε ὁ Βελῆς πολιορκηθεὶς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ὅπὸ τῶν σουλτανικῶν στρατευμάτων, ἀτινα πανταχόθεν προσέβαλον τὰς ὅπὸ τοῦ Ἀλῆ κατεχομένας χώρας, ἵνα ἀπαλλάξωσι ταύτας ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1820 κηρυχθέντος φιρμανλῆ τυραννίσκου, ἥναγκάσθη νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν εἰς τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ², ἀφ' οὗ ἀπεμάκρυνε πρότερον τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ εἰς Λευκάδα καὶ κατέκαυσε τὸ ὅπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κτισθὲν λαμπρὸν ἀνάκτορον.

Τοῦρκοι (1820-1912). Διαρκούσης τῆς πάλης μεταξὺ τοῦ ἀποστάτου Ἀλῆ πασᾶ καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων Χουρσίτ πασᾶ ἡ Πρέβεζα ἀπετέλεσε ἐνα τῶν κυριωτέρων στόχων, καθ' οὗ ἐστράφη ἡ δρᾶσις τοῦ πολυμηχάνου τυράννου, ἀνευ δύμως ἀποτελέσματος. Τέλος μετὰ τὴν κατὰ τὴν 24 Ἰανουαρίου τοῦ 1922 δριστικὴν ἥτταν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἡ Πρέβεζα περιελθοῦσα δριστικῶς ὅπὸ τὴν νέαν τουρκικὴν κυριαρχίαν ³, διετέλεσεν ὅπ' αὐτὴν μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῆς.

¹) Κ. Σάθα, Τουρκοκρ. Ἐλλάς, ὡς ἀνωτ., σ. 574 κ. ἔξ.—Σεραφείμ Βυζαντίου, Δεκίμιον, ὡς ἀνωτ. σ. 223, ἐνθα ἐσφαλμένως ὡς ἔτος ἀνακαταλήψεως φέρεται τὸ 1808.—Σπ. Ἀραβαντινοῦ, Ἰστορία Ἀλῆ πασᾶ, ὡς ἀνωτ. σ. 180 κ. ἔξ.—Καδμίου, Πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις, ὡς ἀνωτ., σ. 21 κ. ἔξ.

²) Καρ. Μενδελσόνος-Οίκονομοποιύλου, Ἰστορία Ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τόμ. 1 σ. 186.—Προβλ. Σπ. Ἀραβαντινοῦ, Ἰστορία Ἀλῆ πασᾶ, σ. 287 κ. ἔξ.—Καδμίου, Πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις, ὡς ἀνωτ., σ. 28 κ. ἔξ.

³) Σπ. Ἀραβαντινοῦ, Ἰστορία Ἀλῆ πασᾶ, ὡς ἀνωτ., σ. 301.—Καδμίου, Πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις, ὡς ἀνωτ. σ. 23 κ. ἔξ.—Παν. Κουγιτέα, Ἱραγματεία τοπογραφικὴ κλπ., ὡς ἀνωτ., σ. 239 κ. ἔξ.—Ἐν τῷ ἡμερολογίῳ τοῦ Θεοφίλου [Καίρη], ἐν φ' ἀναγράφονται ἐπεισόδια τῆς εἰς "Ολυμπον στρατείας τοῦ 1822, ἀναγράφονται καὶ τὰ ἔξῆς: 1822 Ἀπρίλιος 11 «ἔλαβον καὶ τὰς εἰδήσεις... περὶ Πρεβέζης διε ἐκυριεύθη ἀπὸ τοὺς ίδιοιούς μας»· βλ. Ἰ. Βογιατζίδου, Νεοελληνικὰ ἀνέκδοτα, ἐν Δελτίῳ τῆς Ἰστορικῆς

Ο Ζῶτος ὁ Μολοσσὸς παρέχει τὴν πληροφορίαν ὅτι ἡ Πρέβεζα μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ διετέλεσεν ἐπὶ ἔξαετίαν ἐλεύθερος λιμήν (porto franco)¹. πόθεν ἦντιλησε τὴν εἰδησιν ταύτην, τὴν ὅποιαν ἐπαναλαμβάνει σχεδὸν αὐτολεξεὶ ὁ Σεραφεὶμ ὁ Βυζάντιος² καὶ ἄλλοι μετ' αὐτόν, δὲν ἤδυνήθην γὰ τὸ ἔξακριβώσω.

Οἱ Τοῦρκοι ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐν Ἡπείρῳ λαβόντων χῶραν γεγονότων πεισθέντες περὶ τῆς ἔξαιρετικῆς πολεμικῆς σημασίας τῆς Πρεβέζης προέβησαν εἰς τὴν ἀνανέωσιν καὶ πληρεστέραν ἔξοπλισιν τῶν φρουρίων αὐτῆς οὕτως, ὥστε νὰ καταστῇ αὗτη ἀπολύτως ἴκανὴ πρὸς ἔξασφάλισιν τοῦ στομίου τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.

Τὴν σπουδαιότητα τῆς θέσεως ἐκτιμῶσα ἡ Πύλη καὶ βραδύτερον ἐνήργησε διπλωματικῶς πᾶν τὸ δυνατόν, ὥστε νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τῆς ἐν Καλενδὲρκιόσκ τῆς Κωνσταντινούπολεως ὑπογραφείσης τὴν 10/22 Ιουλίου 1832 σύμφωνίας πρὸς ὅριστικὸν καθορισμὸν τῶν ὅρίων τοῦ νεαροῦ ἐλληνικοῦ κράτους, αἵ οὐεῖδες τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, δηλαδὴ ἡ Πρέβεζα καὶ τὸ Ἀκτιον, νὰ παραμείνωσι καὶ πάλιν εἰς αὐτήν.

Περὶ τῶν μετέπειτα περὶ τὴν πόλιν ταύτην πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, αἵτινες ἐπεχειρήθησαν κατὰ τὰ ἔτη 1854³, 1876⁴ καὶ 1878⁵, περὶ τῆς ἐν αὐτῇ κατὰ τὴν 21 Ιανουαρίου 1879 γενομένης συνελεύσεως τῶν ἀντιπροσώπων πρὸς καθορισμὸν τῶν νέων ἐλληνοτουρκικῶν συνόρων, συνεπίᾳ τῆς ὅποιας τὸ μὲν Ἀκτιον παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἐλλάδα, ἡ δὲ Πρέβεζα παρέμεινεν εἰς τὴν Τουρκίαν ἐπὶ τῷ ὅρῳ κατεδαφίσεως τῶν φρουρίων καὶ ἐλευθέρας ναυσιπλοΐας, ὧς καὶ περὶ τῶν κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 προσπαθειῶν τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων πρὸς ἀπελευθέρωσιν

καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας, τόμ. 7 (1910) 125 σ. 31. Τί ἐννοεῖται διὰ τοῦ σημειώματος τούτου καὶ τίνες οἱ ἴδιοι μας, ὡφ' ὃν ἐκυριεύθη τότε ἡ Πρέβεζα, ἀγνοοῦμεν.

¹) Ζώτου Μολοσσοῦ, Δρομολόγιον, ὡς ἀνωτ., τόμ. 4, σ. 51, «τελευταῖον ἀπὸ τοὺς Ἀγγλους (sic) τὴν ἔλαθεν ὁ Ἀλῆ πασᾶς, μετὰ δὲ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ ἐπὶ 6 ἔτη ἔμεινεν ἐλευθέρα πόλις=porto-frago ὅλης τῆς Εύρωπης, ἐπὶ τῆς Ἐλληνικῆς Ἐπαναστάσεως».

²) Σεραφεὶμ Βυζαντίου, Δοκίμιον, ὡς ἀνωτ., σ. 223 «μετὰ δὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ τυράννου, συμβᾶσαν τῷ ἔτει 1822 Ιανουαρίου 24, ἐν ὅλῳ τῷ διαστήματι τῆς ἐν Ἐλλάδι ἐθνεγερσίας ἡ πόλις ἐπὶ 6 ἔτη διετέλει ἐλευθέρα πόλις=porto-frago, κατὰ δὲ τῷ 1830 παρεχωρήθη ὅριστικῶς εἰς τοὺς Ὀθωμανούς».

³) Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, διαρκοῦντος τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου (1853—6), ἡ Ἡπειρος ἐπανέστη ὑποβοηθουμένη ὑπὸ ἀνταρτικῶν σωμάτων ἐκ τῆς ἐλευθέρας Ἐλλάδος ἔξορμωμένων.

⁴) Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν τῇ βαλκανικῇ αρίστεως (1875-8), καὶ δὴ κατὰ τὸ 1876, ἡ Ἡπειρος καὶ πάλιν ἔλαθε τὰ ὅπλα.

⁵) Διαρκοῦντος τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου (1877—9) νέα ἐπανάστασις ἔγινεν εἰς τὴν Ἡπειρον.

τῆς πόλεως ταύτης ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, νομίζομεν ὅτι δὲν εἶναι κατάλληλος ὁ περιωρισμένος τοῦ περιοδικοῦ τούτου χῶρος, ὅπως ἐκτενῶς πραγματευθῶμεν περὶ αὐτῶν¹ καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ, ὡς ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, δὲν προτιθέμεθα νὰ παράσχωμεν εἰ μὴ μόνον σημειώματα δυνάμενα νὰ βιηθήσωσιν εἰς τὴν συγγραφὴν συστηματικωτέρας καὶ ἐκτενεστέρας ἴστορίας τῆς πόλεως ταύτης.

Ἡ Πρέβεζα ἐλευθέρᾳ (1912). Δὲν εἶχον παρέλθει εἰ μὴ μόνον δεκαπέντε ἔτη ἀπὸ τῆς ἀτυχοῦς ἐπιχειρήσεως τοῦ 1897, ὅτε νέος ἄγων, καθ' ὃν συνετονίσθησαν ἀπασαι αἱ ἥθικαι καὶ ὑλικαι δυνάμεις τοῦ ἔθνους, ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ μεγίστου τμῆματος τοῦ δουλεύοντος ἑλληνισμοῦ.

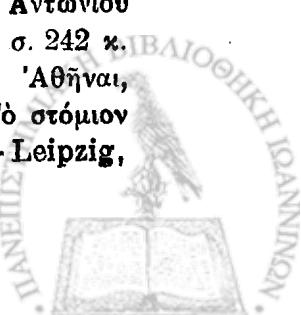
'Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἄγωνος τούτου, ὅστις ἤρχισε τὴν 5 Ὁκτωβρίου 1912, καὶ δὴ τὴν 21 τοῦ αὐτοῦ μηνός, τμῆμα τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ στρατοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀπέδωσεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐλευθερίαν.

Ἡ Πρέβεζα διὰ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν αὐτῆς σημασίαν δικαίως συνεκρίθη ὑπὸ πολλῶν πρὸς τὴν Πόλιν τῶν ἔθνων ὅνείρων· ἔτι δὲ δικαιότερον ἡ θέσις αὐτῆς, κειμένης ἐπὶ τῆς τερπνῆς καὶ πλήρους φυσικῶν θελγήτρων βιοσπορώδους εἰσόδου τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου², παρεβλήθη διὰ τὴν τοῦ ἐδάφους δμοιότητα καὶ τὰς φυσικὰς αὐτῆς καλλονὰς πρὸς τὸν Βόσπορον καὶ ζωηρῶς ὑμηθεῖσα προσωνομάσθη μικρὸς Βόσπορος³.

¹⁾ Περὶ τούτων βλέπε προχειρῶς Καδμίου, Πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις περὶ τὴν Πρέβεζαν, σ. 34 κ. ἔξ.—Παν. Κουγιτέα, Πραγματεία τοπογραφικὴ κλπ., ὡς ἀνωτ., σ. 269 κ. ἔξ.—Οὐΐλ. Μίλλερ-Σπ. Λάμπρου, Ἡ Τουρκία καταρρέουσα, ὡς ἀνωτ., σ. 497 κ. ἔξ. Πρβλ. καὶ ἄλλα σύγχρονα ἔργα.

²⁾ Ο Ἀμβρακικὸς κόλπος ὑπό τινων μὲν ὀνομάσθη καὶ κόλπος τῆς Ἀρτης, ὑπ' ἄλλων δὲ κόλπος τῆς Πρεβέζης.

³⁾ Xavier Scrofani, Voyage en Grèce, ὡς ἀνωτ., τόμ. 3, σ. 16, ἔνθα οὗτος τονίζει ὑμνον εἰς τὴν καλλονὴν τῆς θέσεως τῆς Πρεβέζης καὶ προσκαλεῖ τοὺς ζωγράφους, τοὺς ποιητάς, τοὺς φιλοσόφους, τοὺς ὄνειροπόλινες καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἔραστὰς νὰ ἐπισκεφθῶσι τὴν Πρεβέζαν μὲ τὴν πεποιθήσιν ὅτι ὅλων θὰ κινηθῇ τὸ ἀνάλογον ἐνδιαφέρον. Πρβλ. O. M. Baron de Stackelberg, La Grèce, Vues pittoresques et topographiques, dessinées, Paris, 1834, τόμ. 2, σ. 17 κ. ἔξ.—Ἀντωνίου Μηλιαράκη, Ἀμβρακικὸς κόλπος καὶ Πρέβεζα, ἐν Ἐστίᾳ (1881) ἀριθ. 277, σ. 242 κ. ἔξ.—Δ. Βικέλα, Ἀπὸ Νικοπόλεως εἰς Ὀλυμπίαν ἐπιστολαὶ πρὸς φίλον, Ἀθῆναι, 1885, σ. 30.46.—Γ. Ζαλοκώστα, Τὰ ἀπαντα, Ἀθῆναι, 1903, σ. 115 κ. ἔξ. Τὸ στόμιον τῆς Πρεβέζης.—D. J. Cassavetti, Hellas and the Balkanwars, London-Leipzig, 1914, σ. 130.

CHRONIQUES ÉPIROTES

S O M M A I R E

Euripide Z. Sourla, *Contribution à l'histoire de l'épar-chie de Konitza*. Le premier chapitre est consacré à des corrections apportées à l'ouvrage de Pouqueville «Voyage dans la Grèce» et qui portent soit sur des erreurs historiques, soit sur des erreurs de fait relatives à cette province. Le second donne pour la première fois des documents puisés dans les archives de la famille de Jean Kyrka Sourla qui jettent une lumière très vive sur la vie privée et publique des Grecs asservis de cette même province pendant la Turcocratie. La plupart sont des ordres de pachas, ou d'archontes, ainsi que des accords entre ceux-ci pour une collaboration plus étroite contre les abus des autorités civiles, militaires et quelques fois ecclésiastiques. Le troisième chapitre, également fourni par les archives de J. K. Sourla, concerne l'histoire du Monastère de Vellas et de son métochion (dépendance) de Bucarest. Une série de fac-similés d'une lettre autographe de Costa Grammaticos et de signatures et en-têtes de patriarches et évêques, de sceaux et de signatures en grec de pachas complète le texte de cette contribution historique.

G. Vlachlidés, Ephtamboulés. Le mot composé du grec ἑπτὰ = sept et du turc *boules* = femme musulmane enveloppée dans un voile noir, désignait à Jannina les sept vierges grecques d'une tradition locale. D'après celle-ci, les Turcs ayant occupé la ville conclurent un traité avec les habitants d'après lequel la forteresse était confiée aux archontes chrétiens tandis qu'une garnison turque sous sept officiers s'installa en dehors dans un camp entouré d'une palissade; c'était le *Tourcopaloucon*. Les 7 chefs qui n'étaient pas mariés enlevèrent de vive-force sept vierges des plus distinguées. Leurs parents durent se soumettre d'autant plus que le sultan avait approuvé l'enlèvement. A

leur mort elles furent ensevelies avec leurs ravisseurs dans un petit cimetière appelé pour cela ephtamboules, qui jusqu'en 1916 existait à côté de l'école des Zossimades. L'auteur reprend la tradition exposée jadis par Aravantinos et la compare avec celle conservée par les Turcs et conclue que ces femmes sont restées chrétiennes.

Pierre A. Phouriki, «*Petite contribution à l'histoire de l'Epire*». Dans le volume précédent l'auteur resuma les données historiques et topographiques de Nicopolis. Faisant suite à cette étude il examine la formation, l'évolution et l'histoire de Prévéza (mot albanais signifiant «passage» ou port) qui succéda à la disparition de Nicopolis déterminée par l'invasion du conquérant Bulgare Samuel, à la fin du X siècle.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΙΔΡΥΟΕΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΠΡΟΝΟΙΑ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΒΛΑΧΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΔΕ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ
ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ
ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ,
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ ΚΟΝΤΟΠΑΝΟΥ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΣ

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΣ
ΕΝ ΤΗ ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙ

ΕΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ
1929

